

Dnevnički diskurs u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade

Matjanec, Ida

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:076733>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK U ČAKOVCU**

Ida Matjanec

**DNEVNIČKI DISKURS U HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI ZA DJECU I MLADE**

Diplomski rad

Čakovec, srpanj 2024.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK U ČAKOVCU**

Ida Matjanec
**DNEVNIČKI DISKURS U HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI ZA DJECU I MLADE**

Diplomski rad

Mentor rada:

prof. dr. sc. Andrijana Kos-Lajtman

Čakovec, srpanj 2024.

Sadržaj	
1. <i>UVOD</i>	1
2. <i>POETIČKE I OBLIKOVNE DETERMINANTE DNEVNIČKOG DISKURA</i>	3
2.1. <i>Autobiografska proza</i>	3
2.2. <i>Autor – pripovjedač – lik</i>	6
2.3. <i>Dnevnički diskurs kao model autobiografske proze</i>	7
2.2.1. <i>Tipologija dnevnika</i>	9
3. <i>HRVATSKA KNJIŽEVNA AUTOBIOGRAFIJA U 20. i 21. STOLJEĆU</i>	12
4. <i>ANALITIČKI PRISTUP HRVATSKOJ DNEVNIČKOJ PROZI ZA DJECU I MLADE</i>	15
4.1. <i>Joža Horvat, Sedmi be</i>	15
4.2. <i>Vjekoslav Majer, Dnevnik malog Perice</i>	21
4.3. <i>Miro Gavran, Pokušaj zaboraviti</i>	26
4.4. <i>Sanja Polak, Dnevnik Pauline P.</i>	31
4.5. <i>Silvija Šesto Stipaničić, Ratko Bjelčić, Dnevnik jedne ljubavi</i>	37
5. <i>ZAKLJUČAK</i>	43
6. <i>LITERATURA</i>	46
<i>KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA</i>	49
<i>IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA</i>	50

Zahvala

Zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Andrijani Kos-Lajtman što je uvijek bila spremna dati savjet i odvojiti svoje vrijeme za moja pitanja i nedoumice. Hvala Vam na svim smjernicama, strpljenju, podršci i znanju koje ste podijelili sa mnom. Hvala Vam na zanimljivim predavanjima koje sam slušala kod Vas jer upravo zbog toga izabrala sam Vas za svoju mentoricu.

Zahvaljujem i svojim prijateljima i kolegama koji su zajedno sa mnom prošli ovih pet godina studiranja i što smo za to vrijeme stvorili jedan mali krug velikih i posebnih ljudi. Ljudi koji su uvijek bili tu kada su mi trebale riječi podrške, ohrabrenje i savjeti. Zbog njih sam se uvijek trudila biti još bolja kako bismo do kraja ostali „trinaest veličanstvenih“. Zbog njih je studiranje prošlo u tren oka i bilo mnogo lakše i zabavnije.

Od srca hvala mojoj obitelji (mami, tati i sestrama) koja me podržala kada sam odlučila postati učiteljica, i koja mi je uvijek bila vjetar u leđa i najveća podrška. Hvala vam na svim riječima motivacije i ohrabrenja i što ste „držali fige“ za svaki javni sat, ispit i seminar. Zajedno sa mnom veselili ste se mojim uspjesima i bili tu od prvog pa do zadnjeg dana mog studiranja. Također, zahvaljujem i baki koja me uvijek sa smiješkom otpratila na predavanja.

Zahvaliti želim i svome dečku jer je satima slušao moje pripreme za javne satove i ispite, vraćao mi hrabrost kada bih posumnjala da „to nije za mene“ i imao strpljenja za mene i moje ispade zbog studentskih obaveza. Hvala ti!

Za kraj, hvala svima koji su se radovali zbog mene i hvala svima koji su učinili da se osjećam voljeno, sigurno i sposobno.

SAŽETAK

Svrha ovog rada jest analizirati i usporediti pet romana dnevničkog diskursa hrvatske književnosti za djecu i mlade nastalih u rasponu od sedamdesetak godina, od kraja tridesetih godina 20. stoljeća, do početka 21. stoljeća. Romani koji će se analizirati su: *Sedmi be* (1939.) Jože Horvata, *Dnevnik malog Perice* (1942.) Vjekoslava Majera, *Pokušaj zaboraviti* (1996.) Mire Gavrana, *Dnevnik Pauline P.* (2000.) Sanje Polak i *Dnevnik jedne ljubavi* (2007.) Silvije Šesto Stipaničić i Ratka Bjelčića. U prvom dijelu rada teorijski se obrađuje autobiografska proza, prikazana su osnovna obilježja autobiografske proze, problematiziraju se mogući odnosi autora, lika i pripovjedača (autobiografski ugovor) te se analiziraju mogući diskurzivni tipovi autobiografije. Prikazan je razvoj autobiografije u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade od tridesetih godina prošlog stoljeća do danas. Nabrojena su najupečatljivija djela u tome razdoblju te se problematizira razlog slabog objavljivanja autobiografske i dnevničke proze. Pet odabranih djela prezentirano je redoslijedom kojim su objavljivana, čime se dobiva uvid u razvijanje dnevničkog diskursa u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade. Pozornost u razmatranjima odabranih romana usmjerena je na osnovne semantičke i stilske odrednice dnevničkog diskursa, na tematska obilježja romana kao i na odnos autora, lika i pripovjedača. Pažnja se posvećuje i događajima koji su vrijedni dnevničkog zapisivanja, koji pokreću radnju, kao i likovima koji zapisuju dnevničke zapise, ali i nekim sporednim likovima koje dnevnički subjekti spominju, a bitni su za radnju romana. Također, pažnja se posvećuje i vremenu u kojem je djelo pisano, vremenskom rasponu te obilježavanju toga vremena u dnevničkoj prozi.

Ključne riječi: autobiografska proza, hrvatska dnevnička proza za djecu i mlade, likovi dnevničke proze, semantička i stilska obilježja dnevničke proze, oblikovanje vremena

SUMMARY

The purpose of this work is to analyze and compare five novels of the diary discourse of Croatian literature for children and young people, created in a span of about seventy years, from the end of the thirties of the 20th century to the beginning of the 21st century. The novels that will be analyzed are: *Sedmi be* (1939) by Joža Horvat, *Dnevnik malog Perice* (1942) by Vjekoslav Majer, *Pokušaj zaboraviti* (1996) by Miro Gavran, *Dnevnik Pauline P.* (2000) by Sanja Polak and *Dnevnik jedne ljubavi* (2007) by Silvija Šesto Stipaničić and Ratko Bjelčić. In the first part of the work, autobiographical prose is treated theoretically, the basic characteristics of autobiographical prose are presented, the possible relationships of author, character and narrator (autobiographical contract) are problematized, and possible discursive types of autobiography are analyzed. The development of autobiography in Croatian literature for children and young people from the 1930s to today is presented. The most memorable works of that period are listed and the reason for the low publication of autobiographical and diary prose is questioned. The five selected works are presented in the order in which they were published, which provides an insight into the development of daily discourse in Croatian literature for children and young people. Attention in the considerations of the selected novels is focused on the basic semantic and stylistic determinants of the daily discourse, on the thematic features of the novel as well as on the relationship between the author, the character and the narrator. Attention is also paid to the events that are worthy of a diary entry, which initiate the action, as well as to the characters who write the diary entries, but also to some minor characters that the subjects of the diary mention, and are essential to the plot of the novel. Also, attention is paid to the time in which the work was written, the time span and the marking of that time in daily prose.

Key words: autobiographical prose, Croatian diary prose for children and young people, characters of diary prose, semantic and stylistic features of diary prose, shaping of time

1. UVOD

„Ja sam u svojoj sobi svršio zadaću i sad kriomice pišem ovo u svoj dnevnik. Možda će taj dnevnik naći za nekoliko hiljada godina i čitati, što sam napisao“, piše mali Perica, protagonist Vjekoslava Majera u *Dnevniku malog Perice* (Majer, 1994: 15).

U prošlosti, od samih početaka pisanja i čitanja, ljudi su zapisivali, opisivali svoj dan. Posebice su poznati i važni bili brodski dnevnicima iz davnih dana u kojemu su moreplovci kronološkim redom, iz dana u dan, opisivali događaje na morima i oceanima. S vremenom, dnevnik je postao priznati žanr u književnosti. Naravno, nije odmah bio prihvaćen kao književno djelo, a nije se ni mnogo književnika odlučivalo pisati dnevnik, ili romane u obliku dnevnika, jer su mnogi takve književne oblike smatrali manje relevantnima.

U hrvatskoj se književnosti za vrijeme Domovinskog rata povećao broj romana napisanih u obliku dnevnika (Dragun, 2016: 9), a razlog tome upravo je ratno stanje koje je pobuđivalo različite, često kontradiktorne i intenzivne osjećaje i razmišljanja u ljudima, koje je pak onda bilo najlakše izraziti u pisanoj formi. Forma dnevnika pogodna je za izražavanje u takvim situacijama jer dnevnik daje dojam istinitosti i intimnosti, opskrbljujući čitatelja s dokumentarnim podacima kao što je datum, vrijeme i mjesto u kojima i o kojima se piše.

Krajem 30-ih godina dvadesetog stoljeća mnogi hrvatski književnici pišu svoje knjige u nekoj formi dnevničke proze i time takav žanr postaje popularniji i omiljeniji među čitateljima (Zalar, 1998: 8, 9). Neki romani za djecu i mlade pisani u formi dnevničke proze imaju u naslovu naglašenu dnevničku sintagmu (Dragun, 2016: 39). Takvi su, primjerice, *Dnevnik malog Perice* Vjekoslav Majer, *Dnevnik Pauline P.* Sanja Polak, *Dnevnik jedne ljubavi* Silvija Šesto Stipaničić, Ratko Bjelčić. Drugi takvu sintagmu nose u podnaslovu, primjerice *Sedmi be (Iz dnevnika jednog srednjoškolca)* Jože Horvata, dok kod nekih romana naslov ne otkriva da je tekst pisan u obliku dnevničke proze – *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana.

Ovim je radom pozornost usmjerena upravo na pet spomenutih romana za djecu i mlade – *Sedmi be* (1939.) Jože Horvata, *Dnevnik malog Perice* (1942.)

Vjekoslava Majera, *Pokušaj zaboraviti* (1996.) Mire Gavrana, , *Dnevnik Pauline P.* (2000.) Sanje Polak i , *Dnevnik jedne ljubavi* (2007.) Silvije Šesto. Romani su pobrojani kronološki kako su objavljivani te će se tim redoslijedom o njima i raspravljati u daljnjem tekstu.

Odabrana djela problematiziraju različite teme, stoga su namijenjena različitim dobnim skupinama. Primjerice, *Dnevnik Pauline P.* i *Dnevnik malog Perice* primjereni su djeci nižeg osnovnoškolskog uzrasta (otprilike od 7. do 10. godine starosti) zbog tematske i sadržajne jednostavnosti te tema bliskih toj dobnj skupini. *Dnevnik jedne ljubavi* primjereniji je nešto starijoj djeci (otprilike od 10. do 14. godine) zbog same dobi protagonista, ali i teme koju obrađuje, dok su romani *Pokušaj zaboraviti* i *Sedmi be* namijenjeni mladima kako zbog dobi protagonista (adolescenti), tako i zbog problematiziranja ozbiljnijih tema.

2. POETIČKE I OBLIKOVNE DETERMINANTE DNEVNIČKOG DISKURA

2.1. Autobiografska proza

Autobiografija jest diskurs koji čitatelje oduvijek privlači, bilo da je to iz čiste znatiželje ili pak zanimanja za privatni život neke poznate ili manje poznate osobe. Naime, kao što samo ime govori, autobiografija govori o događajima i činjenicama koje su se uistinu dogodile autoru. Ako se nešto uistinu dogodilo, automatski se čini zanimljivije jer odaje dojam kao da se zaviruje u tuđi život.

Teorijska razmišljanja često govore kako autobiografija nije prava književnost jer nema poetičnosti, a prije kraja 20. stoljeća nema ni mnogo teorijskih promišljanja o autobiografiji. U Hrvatskoj ju je istraživati počela Mirna Velčić (*Otisak priče*, 1991.), a nastavio Vinko Brešić (*Autobiografije hrvatskih pisaca*, 1992.), Andrea Zlatar (*Autobiografija u Hrvatskoj: Nacrt povijesti žanra i tipologija narativnih oblika*, 1998.), Helena Sablić Tomić (*Intimno i javno*, 2002.) te Andrijana Kos Lajtman (*Autobiografski diskurs djetinjstva*, 2011.) (Dragun, 2016: 12). Andrea Zlatar (1998: 7) problematiku autobiografske proze pronalazi upravo u nazivu žanra jer naziv autobiografija definira sam sebe. Naime, prefiks *auto-* nadodan je pred kraj 18. stoljeću na već postojeći termin *biografija*. Skreće se i pozornost na tročlanost termina autobiografija – *autos* (sam), *bios* (život), *graphien* – (pisati) koji se s godinama mijenjao. Kroz razdoblje antike i srednjeg vijeka naglasak je bio na „ja piše, svoj život“; za vrijeme renesanse, prosvjetiteljstva i romantizma naglašavalo se *ja* u sintagmi „ja pišem, svoj život“; moderna autobiografija pak naglasak stavlja na *pišem* u sintagmi „ja pišem svoj život“ (Zlatar, 1998: 7).

Autobiografska proza javlja se u vidu različitih tipova, prema sudjelovanju pripovjedača u radnji, prema odnosu autobiografskog subjekta prema kategoriji vremena i prema tipovima diskursa (Sablić Tomić, 2002: 21).

Prema sudjelovanju pripovjedača u radnji razlikujemo *autobiografiju u užem smislu* – to su tekstovi u kojima su autor, pripovjedač i lik jedno, zatim *pseudoautobiografiju* – riječ je o tekstovima u kojima je pripovjedač ujedno i lik, no autor im nije identičan s njima, pa *moću autobiografiju* u kojoj postoji mogućnost da su autor, lik i pripovjedač identični te je moguće riječ o fiktivnom

tekstu. Razlikujemo i *biografiju*, poznatu po tome da autor piše o nekoj osobi, što znači da su autor i pripovjedač jednaki, a lik (dnevnički subjekt) je neka druga osoba i *hibridni tip* koji označava sve tekstove autobiografskog diskursa u kojima nije točno određen odnos autora, pripovjedača i lika, već varira od početak do kraja iskaza ili je nejasan i višestruk te ga je nemoguće smjestiti u samo jedan tip autobiografije (Kos Lajtman, 2011: 79).

Što se tiče odnosa autobiografskog subjekta prema vremenu, tu razlikujemo *asocijativnu autobiografiju* i *kronološku autobiografiju*. Asocijativna autobiografija ne slijedi kronologiju, već se autor prisjeća događaja, često u dijelovima. Kos Lajtman tumači:

Vremenska dinamika ne uspostavlja se na razini cjeline već svaka sekvenca uspostavlja vlastiti tretman kategorije vremena koji se ne mora uklopiti u onaj koji se javlja na razini cjeline diskursa, iako se najčešće uklapa. Prisjećajući se doživljaja iz razdoblja vlastita djetinjstva, hrvatski dječji pisci relativno često oblikuju ovaj tip diskursa koji se temelji na asocijativnom doživljaju prošlosti, potaknutom i koncentriranom oko nekog događaja, zgone, osobe ili predmeta vezanih većinom uz rana pa i najranija životna iskustva. (isto: 81)

U asocijativnoj ili akronološkoj autobiografiji često se preklapaju slike iz prošlosti sa slikama iz sadašnjosti, osobito kod uspoređivanja perspektive djeteta i odraslog čovjeka. Radnja se pokreće slikama iz prošlosti koje mogu, ali i ne moraju pratiti točan kronološki slijed niti imati vremenske granice (događaji, godine i sl.) (isto: 81).

Za razliku od toga *kronološka autobiografija* detaljno slijedi redoslijed događaja, ne vraćajući se u prošlost, te autor zapisuje važne točke u svom životu. Česte teme jesu školska razdoblja, cijela školska godina (od 9. mjeseca do 6. mjeseca) ili pa samo najzanimljivije godine i/ili mjeseci vrijedni zapisivanja. Tako se tu često prikazuju (opisuju i propovijedaju) iskustva iz škole, ljubavni usponi i padovi, prijateljstva, obiteljske situacije i sl. Kos Lajtman citirajući Sablić Tomić (isto: 80), navodi dva tip autobiografije koja je kronološki omeđena: *privatni tip* i *društveni tip*. U privatnom tipu se prikazuju osobni, intimni događaji (npr. smrt, bolest), a u društvenom tipu autobiografije isprepliću se vanjski, društvenokulturni događaji (npr. rat). Ono što ih povezuje

jest, kako govori Kos Lajtman, težnja za oblikovanjem vlastitog identiteta u posebnom dijelu stvarnosti različitom od svakodnevnice. U dječjoj književnosti takvi se otkloni do svakodnevnice događaju uglavnom radi privatnih razloga, a ako je razlog društvenog tipa, tada se to opisuje na razini koju dječji čitatelji mogu razumjeti. Što se tiče narativnih tehnika, moguća su autobiografska pripovijedanja i autobiografski monolozi.

Ako autobiografiju sagledamo prema tipovima diskursa, možemo razlikovati *polidiskurzivnu*, *literaliziranu*, *parodiranu autobiografiju* i *putopis* (Sablić Tomić, prema Dragun 2016: 24). *Polidiskurzivna autobiografija* češća je u književnosti za odrasle te se u njoj naizmjenično pojavljuju pripovjedni dijelovi i metafikcionalni dijelovi, čime se izaziva „disproporcija između teksta i stvarnog svijeta, s namjerom aktiviranja spoznajnih i samospoznajnih percepcija kod čitatelja, ali i samog autora“ (Sablić Tomić, 2002: 75). Kada se takva autobiografija pojavi u dječjoj književnosti, to je s namjerom da se radnja učini zanimljivijom, neobičnijom, a često dobiva i humoristični i parodični sloj. *Literalizirana autobiografija* obuhvaća sve one tekstove koji su karakteristični za fiktivnu prozu na stilskoj i strukturnoj razini. Gerard Genette takve tekstove naziva autofikcija. *Parodirana autobiografija* parodira teme, likove, kronotope, narativne tehnike, dijaloge, žanrovsku prepoznatljivost te ruku pod ruku ide s ludizmom kao rezultatom takvih strategija. Naglašena je ironija, autoironija, a karakteristična je za suvremenu književnost. Primijećena je u dječjim tekstovima novijeg objavljivanja, no samo hipotetički jer se nikada ne pojavljuje kao jedini diskurzivni oblik u književnim djelima, već uvijek u suodnosu s drugim diskurzivnim oblicima. Što se *putopisa* tiče, on je poseban tip diskursa, a često ga se svrstava u zasebni žanr. Putopise krase nacrti crtica, novela, eseja, feljtona, dnevnika i drugih žanrova. U hrvatskoj književnosti ima malo putopisa namijenjenih baš djeci, no s obzirom na strukturu i teme pisanja, putopisi mogu biti namijenjeni svim dobnim skupinama (Kos Lajtman, 2011: 84).

Svakako je bitno spomenuti i *pisma*, jer su i ona jedan tip/model autobiografije. Prema Sablić Tomić (2002: 23) razlikujemo privatna pisma, otvorena pisma i apele. Informacije se dobivaju preko sadržaja koji se prepričava i opisuje. Autor – pošiljatelj obavještava o svojim psihološkim i fizičkim stanjima i iznosi bitne događaje koje bi primatelja pisma mogle zanimati. Uvelike se razlikuju od dnevnika jer se u pismima autor obraća drugoj osobi te

mora posebnu pažnju posvetiti pisanju kako bi primatelju sve informacije bile jasne i kako bi mogao kvalitetno odgovoriti. Uz privatna pisama između najčešće dvije osobe, postoje i *otvorena pisma*, a tu je riječ o službenim dopisima, a primatelj je u vidu više osoba. Najčešće se pišu kako bi se jasnije i glasnije izreklo vlastito mišljenje. Uz privatna i otvorena pisma pišu se i apeli. Sablić Tomić (2008: 129) apel definira kao „epistolarni oblik koji poticaj za pisanje pronalazi u izvanjskim zbivanjima, a adresiran je na javnost putem medija.“ Apel uvijek očekuje povratnu informaciju od onoga kojem se obraća.

Nadalje, Kos Lajtman (2011: 35) napominje da je svejedno prikazuje li tekst izmišljene ili stvarne događaje i likove prema strukturalističkom shvaćanju jer je subjekt uvijek jezični konstrukt. I strukturalistička i poststrukturalistička perspektiva slažu se da subjekt ne može sam sebe u potpunosti predstaviti. Poststrukturalisti čak ističu da je bespotrebno razlikovati autobiografiju od fikcionalne autobiografije jer obje generiraju pripovjedne tekstove s određenim stupnjevima fikcionalizacije, a ne tekstove o stvarnom životu (Kos Lajtman, 2011: 35).

2.2. Autor – pripovjedač – lik

Kako razlikovati fikcionalne tekstove od nefikcionalnih razjašnjava Gérard Genette u svojoj knjizi *Fiction et diction* (Kos Lajtman, 2011: 34). Polazi se, naime, od triju temeljnih pozicija: autora, pripovjedača i lika, i njihovih međusobnih odnosa, te ih se klasificira pomoću autobiografskog trokuta u historijsko ili biografsko pripovijedanje, homodijegetsku fikciju, heterodijegetsku autobiografiju i heterodijegetsku fikciju. U autobiografskom trokutu su autor, pripovjedač i lik jednaki – autor je ujedno i lik u svojoj knjizi i pripovijeda nam događaje (u prvom licu jednine). Kod historijskog ili biografskog pripovijedanja autor je ujedno i pripovjedač, ali niti jedan od njih nije jednak liku, dok je kod homodijegetske fikcije pripovjedač ujedno i lik, ali autor nije identičan s njima (riječ je o romanesknom pripovijedanju u prvom licu jednine). Rijetka, ali moguća je i heterodijegetska autobiografija koja je pisana u trećem licu jednine, autor i lik su identični, no pripovjedač nije niti jedan od njih. I posljednja vrsta je heterodijegetska fikcija koja je zapravo klasično

pripovijedanje u trećem licu, a nijedna od tri temelje instancije nije identična s druge dvije. Genette navodi, prema Kos Lajtman (prema Genette, 2011: 35) i rijedak odnos – „taj da je autor identičan liku, ali ne i pripovjedaču, dok su lik i pripovjedač međusobno identični“.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti francuskom istražitelju Philippeu Lejeuneu koji je, istražujući autobiografiju, uveo pojam *autobiografski ugovor ili sporazum* čime se potvrđuje da su autor, lik i pripovjedač identični (A=L=P). Identičnost se potvrđuje imenom autora na koricama knjige, kako tumači Lejeune, prema Kos Lajtman (2011: 39), čime autor nudi autobiografski ugovor (potvrđuje da je tekst autobiografski). Osim imena i prezimena autora na koricama knjige, autobiografski se ugovor može potvrditi i naslovom, tako da se posebno ustvrdi da je riječ o autobiografiji (Lejeune, prema Kos Lajtman, 2011: 40), primjerice, naslovi tipa *O mojem djetinjstvu* i slični.

2.3. Dnevnički diskurs kao model autobiografske proze

Autobiografska proza sama po sebi ima mnogo različitih tipova i modela, a upravo je dnevnik taj koji uzima najviše pozornosti i to zbog svojih specifičnih svojstava obilježenih dokumentarnošću i subjektivnošću (Zlatar, 1998: 91). Dokumentarnost se ističe u dnevničkim tekstovima jer autor iznosi događaje koji su se dogodili u bliskoj prošlosti te nam daje osjećaj istinitosti, a subjektivnost je prisutna stoga jer autor direktno prenosi svoje misli i događaje onako kako ih je doživio. Dnevnik je, prema Zlatar (isto: 91) tekst u kojem se opisuju i pripovijedaju događaji u kojima je na određen način sudjelovao sam autor koji može biti samo svjedok događanja ili, što je i češće, on sam sudjeluje u nekom događaju vrijednom zapisivanja. Glavne karakteristike dnevnika jesu, na prvome mjestu, istinitost, zatim točnost, i pouzdanost. Zbog spomenutog svojstva subjektivnosti na čitatelju je da odluči hoće li i u kojoj mjeri vjerovati pročitanoj dnevniku (Kos Lajtman, 2011: 28). Sablić Tomić, pozivajući se na Jürgensena, dnevnik tumači na sljedeći način:

Preko tih obilježja, dokumentarnosti i subjektivnosti, Jürgensen dnevnik određuje kao reprezentativno-subjektivnu povjesnicu u kojoj se individualna historijska egzistencija prepoznaje kao socijalni subjekt koji prati sveukupni društvenopolitički i kulturnohistorijski razvoj vremena. (Sablić Tomić, 2002: 95)

Dnevnik je posebna vrsta diskursa i po tome što se u njemu nastoji smanjiti razmak između događaja i pisanja čime je tekst osuđen na kronologiju. Iako, točnije bi bilo reći da dnevnik sam stvara kronologiju (isto: 91). Što je veći razmak između događaja i zapisivanja tog događaja, to je i veća sumnja u istinitost podataka. Rijetko se u dnevniku iznose događaji iz davne prošlosti, a ako se i prezentiraju to je u svrhu boljeg razumijevanja sadašnjih događaja. Naravno, svaki dnevnički zapis je „zapis prošlosti“ jer je nemoguće pisati dnevnik u trenutku kada se nešto događa, time bi pisanje dnevnika bio događaj. Iz tog razloga neki smatraju da je dnevnik na stalnoj raskrsnici između autobiografskog i historiografskog. Sablić Tomić objašnjava:

Pitanje pripadnosti dnevnika području književnosti nije u svojoj osnovi teorijsko pitanje, već je posljedica vrijednosne i kontekstualne procjene pojedinih dnevnika. Nije ni najmanje slučajno što se „literaturom“ (i to dobrom) drže u najvećem broju slučajeva dnevnici pisca (i umjetnika općenito), a ostali dnevnici uglavnom prosuđuju s obzirom na stupanj svoje obavijesnosti. (isto: 92)

Dean Duda (prema Dragun, 2016:29) razmatra tri dnevnička vremena. Prvo vrijeme je vrijeme u kojem dnevnički subjekt zapisuje događaje pa se naziva faza stvaranja. Drugo vrijeme je vrijeme čitanja vlastitog dnevničkog zapisa, „vrijeme kada subjektu njegov zapis djeluje umjetno, neistinito i pozerski“, ta se faza naziva faza odbacivanja. Treća faza je faza opravdavanja u kojoj se subjekt vraća svome zapisu, ponovno ga čita te ga odobrava (Dragun, 2016:29).

Sablić Tomić u svojoj knjizi *Intimno i javno* (2002: 96) dnevnik kao žanr smješta u tri kategorije:

1. s obzirom na subjekt – ta kategorija se odnosi na samog autora, odnosno, za nju je važno u kakvom je odnosu autor s pripovjedačem i likom;

2. s obzirom na temu;
3. s obzirom na izraz kojim se oblikuje.

Dnevnik tumači kroz sljedeća obilježja

1. dnevnik je autobiografski žanr koji primarno određuje kontinuirano i neposredno zapisivanje događaja iz zbilje;
2. subjekt u dnevniku pripovijeda vlastite doživljaje i refleksije na izvanjski prostor i samoga sebe;
3. dnevnik ispoljava specifične naratološke odlike koje se očitavaju u elementima dnevničkog diskursa kao što su subjekt, tema i izraz.

Razlozi za pisanje dnevnika uvelike su različiti. Nekome poticaj može biti određeno životno iskustvo ili situacija, stoga su tematske i formalne mogućnosti različite i bez granica (Jürgensen, prema Dragun, 2016: 31). Često se dnevnik započinje pisati radi terapijske moći, bijega od stvarnosti, preslagivanja i „pročišćivanja“ vlastitih misli, upoznavanja samoga sebe. Kao što naglašava Kos-Lajtman (2010: 8), dnevnik je uvijek autoportret jer autor iznosi svoje misli i doživljaje, takoreći, on je refleksija o vlastitome iskustvu. Međutim, Jürgensen (prema Dragun, 2016: 31) osporava činjenicu da je dnevnik refleksija, ističući da je kronika.

Dnevnik često lebdi između događaja koji se zapisuju i autorova odnosa prema tim događajima, dok nam istinitost napisanog potvrđuju datumi uz tekst, spomenute lokacije, točno opisana mjesta i vlastita imena. U konačnici, kao što je već napomenuto, na čitatelju ostaje da prosudi istinitost iznesenog.

2.2.1. Tipologija dnevnika

Analizirajući različite dnevničke diskurse i njihove značajke, moguće je odrediti kategorije dnevnika, kao i kod ostalih književnih vrsta (npr. romana), i „smjestiti ih u podžanrovske ladice“ (Dragun, 2016: 33). Prema Andrei Zlatar (1998: 92) struktura dnevničkog teksta odlučujući je kriterij za klasifikaciju. Dnevnički zapisi klasificiraju se prema identitetu dnevničkog subjekta, prema povodu i razlogu pisanja dnevnika, prema temi o kojoj subjekt piše, naratološkim osobinama (kada se događaj dogodio, kada je pisan i kada je čitan; je li datiran; kronološko prikazivanje, fragmentarno izlaganje, citiranost,

dokumentariziranost), prema odnosu privatnog, intimnog i društvenog i prema stupnju vjerodostojnosti i literarnosti.

Prema navedenim kategorijama Sablić Tomić (2002: 114) predlaže sljedeću tipološku klasifikaciju dnevnika:

a) *privatni dnevnik*

Privatni dnevnik potječe još iz 14. i 15. stoljeća, iz Italije, kada su ugledni građani zapisivali događaje iz gradske zajednice, ali i iz njihova vlastita života. Takva praksa se nastavila sve do danas te autori pišu dnevničke tekstove kako bi izbacili svoje misli i strahove, nešto intimno i osobno, bez namjere da bude javno pročitano.

b) *socijalni dnevnik*

U socijalnim dnevnicima tematizira se politika, kultura, društvena zajednica te suodnos autora s navedenim sferama. U takvim dnevnicima ne saznajemo ništa o psihološkim i osobnim stanjima autora. Često su takvi dnevници kritika trenutnom društvu i društvenim normama, a autor se preko dnevnika u isto vrijeme integrira u društvo i izolira od njega.

c) *povijesni dnevnik*

Povijesni dnevници uglavnom su dnevници u kojima se važna točka u autorovu životu dogodila prije pisanja dnevnika, a sada je bitna pa je se prikazuje (opisuje i pripovijeda). To su obično događaji koji su autoru ostavili traume ili osjećaj srama pa ih autor nije prije zapisivao ili ih tek sada opisuje jer imaju funkciju u sadašnjosti, tj. u vremenu u kojem autor piše dnevnik.

d) *filozofski dnevnik*

U filozofskim dnevnicima autor raspravlja o vlastitim egzistencijalnim pitanjima, sam sa sobom. Drugim riječima, upoznaje sam sebe. Povod za takvo pisanje, naravno, može biti različit, no uglavnom je to neka vrsta prisilne izolacije u kojoj dnevnički subjekt preispituje samoga sebe. Primarna tema svakako je autorov život i postojanje, a sekundarno se bavi egzistencijom društva i kulture.

e) *literarizirani dnevnik*

U literariziranim dnevnicima autor se ne poistovjećuje ni s likom ni s pripovjedačem, ali su lik i pripovjedač identični, što znači da su to homodijegetski dnevnik. Radnje u dnevniku gotovo su uvijek fikcionalne, izmišljene, a razlike između stvarnog i osobnog, vanjskog i unutrašnjeg vremena, sadašnjosti i prošlosti, gotovo da i nema. Literarizirani dnevnik, a i dnevnički žanr općenito, imaju širok raspon naratoloških postupaka pa stoga Sablić Tomić razlikuje i nekoliko podtipova literariziranih dnevnika s obzirom na to koliko se literarizirani dnevnik razlikuje od pravog dnevnika (pravi dnevnik se temelji na činjenicama iz stvarnog, osobnog života). Literarizirane dnevnik najlakše je prepoznati po tome što su oni homodijegetski i imaju sve odlike dnevnika, ali iznose samo važne događaje, dok pravi dnevnik sadrže i nevažne događaje. Pretpostavlja se da autori pišu svoju knjigu u obliku dnevnika, kako bi dodatno privukli pažnju čitatelja. Često takvi dnevnik koji imaju ljubavnu temu, forma dnevnika izražena je samo u naslovu, dok se tekst dnevnika više fokusira na romantične probleme. Nadalje, izdvajaju se i eksperimentalni dnevnik „u kojima se do krajnjih granica dovode sve odlike žanra, i formalne i sadržajne, prepuštajući tekst na evaluaciju i klasifikaciju čitateljstvu“ (Sablić Tomić, prema Dragun, 2016: 37).

Postoje i polidiskurzivni dnevnički zapisi koje, uz dnevničke zapise, krasi i drugi autobiografski diskursi – putopisi, pisma, eseji te filozofski i drugi diskursi. U takvim dnevnicima teži se zanimljivosti i različitosti, a ne kronologiji i neposrednom zapisivanju (isto, str. 37).

3. HRVATSKA KNJIŽEVNA AUTOBIOGRAFIJA U 20. I 21. STOLJEĆU

Autobiografija, kao ni dnevnik, nije stoljećima budio zanimanja ni u književnika ni u teoretičara. Jedan od razloga jest taj što se autobiografske i dnevničke diskurse nije svrstavalo pod književnost jer su ih smatrali neliterarnima, neformalnima, s obzirom da se smatralo da takvi tekstovi previše razotkrivaju osobnost, bave se svakodnevnicom, pretjeruju sa subjektivnošću, vežu se uz povijesni kontekst ili pak su stilski nedotjerani. S obzirom da su takvi tekstovi refleksija samog autora, smatralo se da nema potrebe za naknadnom, tuđom refleksijom upravo zbog izrazite subjektivnosti i dokumentarnosti (Zlatar, 1998: 6). Povijest autobiografije seže u 18. stoljeće, no u Hrvatskoj nema značajnih teorijskih istraživanja na temu dnevničkog diskursa sve do 20. stoljeća.

U hrvatskoj dječjoj književnosti također se u 20. stoljeću počinje razvijati književnost koja ima dječje motive i teme čija je geneza u stvarnom životu autora. S Jagodom Truhelkom, učiteljicom i književnicom, započinje hrvatska dječja autobiografska književnost. Ona je pisala obiteljske romane koje karakterizira autobiografski diskurs. Takva je njezina trilogija *Zlatni danci* objavljena 1918. godine, u kojoj autorica predočuje svoje djetinjstvo provedeno u Osijeku. Zanimljivo je kako je autorica glavnu protagonisticu nazvala Anica, a ne Jagoda, dok braću u romanu imenuje po svojoj braći (Kos Lajtman, 2011: 129). Kos Lajtman navodi da je nakon nje važno spomenuti i autobiografski korpus Vladimira Nazora koji 1924. godine objavljuje proznu zbirku *Priče iz djetinjstva*, a 1927. godine *S ostrva, iz grada i sa planine*. Zatim, 30-ih godina 20. stoljeća, Joža Horvat objavljuje svoj prvi roman *Sedmi be* pisan u obliku dnevnika, a Vjekoslav Majer *Tjedan dana iz dnevnika malog Perice* (1935.). Sredinom dvadesetog stoljeća počinje više književnika pisati autobiografske tekstove te oni, prema Kos Lajtman (isto: 111), počinju biti nedvosmisleni i jasno određeni. Takav je primjer autobiografska knjiga Zdenke Marković *Prozori moga djetinjstva* (1941.) koju Kos Lajtman (isto: 111) naziva „najljepšim primjerom dječje književnog autobiografskog diskursa u užem smislu“. Zatim Josip Pavičić u pedesetim godinama objavljuje *Zapise o djetinjstvu* (1950.) i *Knjiga o davnini* (1953.), u kojima na romaneskni način

opisuje teška vremena. Prema Kos Lajtman (isto: 111) u šezdesetim godinama prošloga stoljeća pisali su se rjeđi tipovi autobiografije – putopisi, epistolarno–reportažni tipovi koje pišu Dragutin Horkić u knjizi *Videno i nevideno* (1965.) i Nikola Pulić u knjizi *Krkom uzvodno* (1967.). Tek krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih počinju se intenzivno pisati autobiografski diskursi, a taj intenzitet održava se i do danas. Anđelka Martić je 1968. objavila proznu zbirku *Proljeće, mama i ja*, a pet godina kasnije Zlata Kolarić-Kišur objavljuje takozvanu „pravu“ autobiografiju *Moja zlatna dolina* u kojoj autorica prezentira svoje djetinjstvo u Požegi. Nakon toga se u kratkim razmacima objavljuju različiti autobiografski tekstovi. Joža Horvat objavljuje putopisni (brodski) dnevnik *Besa* (1973.) u kojemu prikazuje putovanje oko svijeta sa svojom obitelji na brodu imena *Besa*. Samo tri godine kasnije izlazi ludički roman *Adam Vučjaka* (1976.) Branka Hribara, a u istom tonu nastavlja i Pajo Kanižaj sa svojim romanom *Zapisi odraslog limača* objavljenim 1978. Sedamdesetih godina objavljen je i roman *Maturanti* (1976.) Ivice Ivanca, zbirka priča *Paunaš* (1978.) Tita Bilopavlovića, a godinu dana nakon toga Zlatko Krilić objavljuje svoju prvu zbirku *Prvi sudar* (1979.) u kojima je glavni protagonist dječak Zlatko. Početkom osamdesetih Sunčana Škrinjarić objavljuje roman *Ulica predaka* (1980.), a Miroslav Slavko Mađer *Djedovo slovo* (1981.). Zlatko Krilić objavljuje autobiografski roman *Veliki zavodnik* 1984., a Ivan Ićan Ramljak 1986. zbirku priča *San bez uzglavlja*. Blanka Dovjak–Matković objavljuje pseudoautobiografski roman *Zagrebačka priča* (1987.) o vremenu između dvaju svjetskih ratova, a iste godine Matko Marušić objavljuje proznu zbirku *Snijeg u Splitu* (1987.), autobiografski utemeljenu. Istim putem nastavlja i Zvonimir Balog koji 1988. godine objavljuje roman s autobiografskim elementima *Bosonogi general*, kao i Mario Šarić koji u *Trešnjevačkim trešnjama* (1990.) govori o zagrebačkom djetinjstvu sedamdesetih godina 20. stoljeća. Sličan je i roman *Razbijeno zrcalo* Josipa Balaška objavljen 1995. godine –tema mu je zagrebačko djetinjstvo, ali pedesetih godina 20. stoljeća. 1992. godine Ivan Ićan Ramljak objavljuje *Suze i radost didova*, autobiografsku zbirku. Krajem devedesetih i početkom novoga stoljeća javljaju se modernije teme u skladu s godinama, ali i teške, tabu teme vezane uz ratno stanje u državi. Pa tako Ruška Stojanović Nikolašević 1999. godine objavljuje autobiografski roman *Anina druga mama* koji prikazuje djetinjstvo u Domovinskom ratu. Zatim slijede

dnevnici o Paulini P. Sanje Polak. Do danas ih je objavljeno sedam, a svi imaju autobiografsku podlogu i govore o zgodama i nezgodama Pauline P. Zlatko Krilić 2001. objavljuje *Šaljive priče i priče bez šale* u kojima prikazuje svoje djetinjstvo. Zatim Sanja Lovrenčić objavljuje roman *Savršen otok (mala kronika jednog obiteljskog ljetovanja)* 2002. godine. U 2004. godini objavljeno je više autobiografija – Zoran Pongrašić objavljuje *Nije on težak, on je moj brat* (sinteza autobiografije i biografije), a Ratko Bjelčić *Ratkodovštine, Kako da ja jednoj pčelici (Mali dnevnik o velikoj ljubavi)* i *Gdje je Vlasta?* (Kos Lajtman, 2011: 110-113). Godinu dana kasnije Joža Horvat objavljuje svoju posljednju autobiografiju *Svjedok prolaznosti* (2005.) u kojoj prezentira najvažnije događaje iz svojega života. U posljednjih petnaestak godina nije objavljivano mnogo dnevničke proze za djecu i mlade. Iva Miljak je 2014. objavila homodijegetsku fikciju *Čarolije njenog srca*, a dvije godine kasnije objavljuje nastavak *Zokica i Čorki s druge strane čarolije* (2016.). Oba naslova su dnevnici mlade djevojke na prelasku iz srednjoškolskog života na fakultet. Iste godine Tuga Tarle objavljuje roman *Moja australska priča* posvećen svim iseljenicima, izbjeglicama i prognanicima, a 2018. Bojana Meandžija predstavlja svoj roman o životu u Karlovcu za vrijeme Domovinskog rata *Trči! Ne čekaj me...*

Iz svega navedenog vidljivo je kako je dnevnik, odnosno autobiografski diskurs generalno, postajao sve popularniji tijekom 20. stoljeća, a u potpunosti se razvio početkom 21. stoljeća kada su i teme postale slobodnije i razigranije. Kos Lajtman tumači:

Takva koncentracija autobiografskih tekstova u novije vrijeme podliježe dvojakoj argumentaciji. S jedne strane, govori o većem interesu za autobiografski i dokumentaristički pristup u posljednjih nekoliko desetljeća. (...) S druge strane, veća učestalost autobiografskih tekstova u posljednjih desetljeća sukladna je većoj izdavačkoj produkciji dječje književnosti u istom razdoblju. (...) Sigurno je, međutim, da broj autobiografskih tekstova raste i da su razlozi za takvo stanje nesumnjivo različiti. (isto, 69, 70)

4. ANALITIČKI PRISTUP HRVATSKOJ DNEVNIČKOJ PROZI ZA DJECU I MLADE

U daljnjem tekstu analitički ćemo se osvrnuti na odabranu hrvatsku dnevničku prozu za djecu i mlade nastalu u razdoblju od kraja tridesetih godina 20. stoljeća do 2007. godine. Analizirat će se pet književnih djela napisanih u nekom obliku dnevnika (autobiografske proze) poredanih kronološki onako kako su objavljivani. Odabrana književna djela prate razvijanje dnevničkog diskursa u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade te je svako djelo reprezentativan primjerak tog diskursa. Svako odabrano književno djelo nosi autentičnu perspektivu i stil pisanja, što ih čini zanimljivima za analizu.

Joža Horvat, *Sedmi be* (1939.)

Vjekoslav Majer, *Dnevnik malog Perice* (1942.)

Miro Gavran, *Pokušaj zaboraviti* (1996.)

Sanja Polak, *Dnevnik Pauline P.* (2000.)

Silvija Šesto Stipaničić, Ratko Bjelčić, *Dnevnik jedne ljubavi* (2007.)

4.1. Joža Horvat: *Sedmi be*

Joža Horvat¹ (Kotoriba, 1915 - Zagreb, 2012.) autor je s iznimno bogatim književnim opusom: *Sedmi be* (1939), *Za pobjedu* (1945), *Prst pred nosom* (1947), *Pripovijetke* (1951), *Ni san ni java* (1958), *Mačak pod šljemom* (1962), *Besa* (1973), *Operacija stonoga* (1982), *Waitapu* (1984), *Ciguli-miguli* (1989), *Molitva prije plovidbe* (1995), *Izabrana djela* (1996), *Dupin Dirk i lijena kobila* (1997), *Svjetonik* (2000), *Svjedok prolaznosti* (2005).

Njegovo je pravo ime zapravo Josip, no svi su ga zvali Joža, pa je tako i potpisivao svoje knjige. Rodom je iz Međimurja, iz Kotoribe, sela uz samu granicu s Mađarskom, uz rijeku Muru koje se književnik rado sjećao. Kao što piše Hranjec (2022: 135), Horvat je pisao onako kako je živio. To nam potvrđuje upravo roman *Sedmi be*, njegovo prvo književno djelo, objavljeno predratne 1939. godine. Autor Joža Horvat pisao ga je u vrijeme kada je on sam polazio

¹ Horvat, J. 2003. Hrvatski biografski leksikon – 1983 – 2023 (mrežno izdanje). Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/79>. (pristupljeno 28. 4. 2024.).

sedmi i osmi razred u I. muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu, 1935. i 1936. godine. Radnja romana ima autobiografsku podlogu, što je vidljivo već iz načina na koji je roman pisan – u obliku dnevnika, a to saznajemo i iz njegova podnaslova *Iz dnevnika jednog srednjoškolca* (Kos Lajtman 2011: 140). Dakle, roman je dnevnički strukturiran, što znači da su u njemu datumi točno naznačeni, pa tako saznajemo da je riječ o jednoj školskoj godini koja je započela 24. rujna 1935. i završila 15. svibnja 1936. Ovo djelo nerijetko teorija i kritika imenuju omladinskim romanom ili prozom u trapericama, služeći se terminom Aleksandra Flakera (Dragun 2016: 55, 56) koji roman *Sedmi be* proglašava prvim romanom s mladim pripovjedačem u hrvatskoj književnosti (Flaker, 1983: 322). Pripovjedač ne bilježi zapažanja svaki dan, no svakako ih bilježi kontinuirano i precizno. Ovaj dnevnički roman velike sadrži autobiografske elemente, događaje iz stvarnog života Jože Horvata, koji je sam naglasio da ga je pisao u znak otpora prema tadašnjem školskom sustavu (Primorac 2004: 141).

Zanimljivo je da iz teksta romana ipak ne možemo zaključiti da su autor, pripovjedač i lik jedna te ista osoba. Naime, iz pisanja u prvom licu zaključujemo da je pripovjedač ujedno i lik u romanu, no ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je autor ujedno i lik, niti da je autor ujedno i pripovjedač. Takav tekst naziva se homodijegetskom fikcijom (pripovjedač i lik su jedno, no autorska se pozicija ne podudara ni s likom ni s pripovjedačem). Prema Kos Lajtman, *Sedmi be* primjer je pseudodnevnika, inačice literariziranog dnevnika (2011: 147). Na čitatelju je da sam odluči je li Joža Horvat sebe opisao u romanu ili nije. Moguće je doći do zaključka da se autor „skriva” iza lika Milana, jednog od mladića iz razreda, kako bi ublažio svoja razmišljanja protiv školskog sustava. S obzirom na to da i pripovjedač (koji nije izravni pokretač radnje, već samo promatra i opisuje događanja u školi,) iznosi svoj stav o školi, Kos Lajtman smatra da autor nije htio pozornost staviti na pripovjedača, odnosno nije htio da on bude glavni pokretač radnje (isto). Najveći dokaz u prilog tome da je riječ o autobiografiji jest *Bilješka o piscu* koju je autor dodao na kraju romana.

Prvi razred svršio sam odlično. U drugom sam počeo čitati knjige i dobio na tromjesečju šest slabih ocjena. Otac mi je nato spalio svu 'biblioteku'. U petom sam pao prvi puta, u šestom drugi put, i onda mi se ogadila škola. Postao sam lift-boj i učio privatno. Na ispitu sam dobio sedam slabih ocjena. Rekao sam ocu, da to ipak

nema smisla i da je najbolje ostaviti školu. Nije bio nimalo oduševljen i nakon dva dana rekao mi je odlučno: ' Idi još jempu, morti buš ipak zvlekel.' – U sedmom razredu dobio sam popravak, u osmom, nakon prvog polugodišta, upisao sam se u drugu školu i maturirao još iste godine. (...) Možda vas zanima kako sam se osjećao, kad sam primio diplomu? Pa tako, kao čovjek koji iziđe iz zatvora u kome su ga godinama vrijeđali ni kriva ni dužna. (Horvat, 1939: 130, 131)

Slične situacije dešavale su se i likovima u romanu, što je temeljni dokaz da roman ima autobiografsku podlogu i motivaciju.

Kao što navodi Dragun (2016: 56), *Sedmi be* je socijalni tip dnevnika s obzirom na svoju tematiku koja je određena političkim i kolektivnim prostorom. Opisima likova, školskih i izvanškolskih situacija u kojima protagonisti sudjeluju prikazan je život u kasnim tridesetim godinama 20. stoljeća. Kako bi se roman razumio u cijelosti, potrebno je razumjeti i kontekst vremena u kojem je pisan. Roman *Sedmi be* pisan je u razdoblju od 1934. do 1936. godine, u vrijeme kada je Joža Horvat bio učenik sedmog i osmog razreda gimnazije (Kos Lajtman 2011: 144). Drugi svjetski rat je na vratima, ljudi su uplašeni i zabrinuti jer je u novinama sve više članaka o ratu, sve je više zabrana. Ne usuđuju se javno iznositi vlastito mišljenje, jer ne znaju kakve bi mogle biti posljedice, a onda Joža Horvat objavi roman u kojem se direktno umanjuje vrijednost društvenih institucija (škole, crkve). Temeljen rečenog može se bolje razumjeti zašto je roman bio zabranjen odmah nakon objavljivanja i zašto je drugo izdanje objavljeno tek 1978. godine.

Glavni lik u romanu zapravo je kolektiv, sedmi be razred. Roman započinje opisom sedmog be razreda deset dana nakon početka školske godine te tako čitatelj odmah dobiva sliku o kakvom je razredu riječ:

U žamoru prednjače zadnje klupe. Od prvoga razreda te zadnje klupe predstavljaju razredni cercle u kojem su okupljeni najomiljeniji đaci, dobri pjevači i loši učenici. Cercle ima dostojnog rivala nekoliko klipa sprijeda, na lijevom krilu razredne fronte, gdje se smjestio buržujski kvart. Čine ga uglavnom dva odlična đaka, neobično nadarena i kolegijalna, tri do četiri štrebera, jedan degenerik, nekoliko fosila i par prelaznih oblika. Ostale praznine ispunjuje treći stalež bezimernih duša, koje su najsretnije da se za njih nikad ne čuje, da ih se ne vidi i da po liniji

najmanjeg otpora skližu iz razreda u razred. Za njih je dobar carska nota, a učenje kruh svagdašnji. Puka sirotinja. (Horvat 1939: 6)

Iz citiranog je ulomka jasno da su učenici sedmog be međusobno različiti, no – kako će se pokazati i u nastavku – složni i da se „barem za sada, odlično nadopunjuju” (isto). Dragun tumači: „Skupine su humorna replika stvarnih socijalnih struktura koje preslikavaju i modele suživota“ (Dragun 2016: 57).

Likovi u romanu *Sedmi be* učenici su sedmog be razreda i njihovi učitelji iz „realke”. Oni su pokretači radnje i do samog je kraja teško izdvojiti jednog glavnog lika u romanu. Međutim, zagrebe li se dublje u karakterizaciju učenika koji sačinjavaju sedmi be, uočavaju se razlike u njihovoj socijalnoj pripadnosti. Kroz cijeli roman glavni lik je kolektiv, tj. sedmi be, no pod sam kraj romana počinju se isticati dva lika – Likota i Milan. Likota nije omiljeni lik, ni omiljeni kolega među učenicima, iz više razloga. On je dijete profesora, pa ga samim time učenici gledaju na drugačiji način. Uz to je Likota i odličan učenik, „štreber”, što se ponekim učenicima, naravno, ne sviđa. On je bio jedini koji je pristao usmeno odgovarati zemljopis kada se cijeli razred dogovorio da će pružiti otpor i da nitko neće odgovarati.

Nikad u životu neću zaboraviti taj čas, kad je Likota izišao iz klupe. Svi smo ostali nijemi i zaprepašteni. Svaki je od nas osjećao, kako se nešto lomi u njemu. To je bio nož udaren zaista u leđa. I dok je tako sve u nama krvarilo u bespomoćnoj spoznaji poraza i dok je Likota nabrajao generale, kraljeve i banove kao svoje kuzene, Čika se zadovoljno uozbiljio i poslovno trljao ruke, a mi smo krvavim očima buljili u Likotu i prvi puta temeljito se obračunali s njime. (Horvat 1939: 55)

Ne samo da je Likota bio profesorsko dijete, već nije poštovao dogovor cijelog razreda. Time ga se može smatrati svojevrsnim negativnim likom među pozitivnima, pripadnikom druge strane (Hranjec 1989: 31).

Likotu najjasnije upoznajemo pri kraju romana kada je lažno optužio svog kolegu Milana, kako bi mu se osvetio. Razred mu se tada organizirano suprotstavio tako što ga je ignorirao, no Milan je svejedno nastradao. U toj situaciji prepoznajemo autorov revolucionarni duh koji je u skladu s predstojećim ratom (Horvat 1989: 31). Govori se o tome kako su se u toj zgodi

profesori odnosili prema učenicima – batinama. Milan je izbačen iz škole te time i završava roman, no prije toga ga je profesor, Likotin otac, istukao u uredu direktora koji je „sjedio nepomično na svom mjestu i nije ni okom trenuo” (Horvat 1939: 127).

Kako je Likota negativan lik među pozitivnima, tako je lik Japice pozitivan lik među negativnima (profesorima). Njega su svi učenici voljeli i njegova ih je smrt sve pogodila. Japicu stoga upoznajemo posredstvom učeničkih prisjećanja. Doduše, smatra Hranjec, smrt profesora u romanu nije slučajna. Autor je time sklonio mogućnost da među profesorima ostane i jedan pozitivan lik (1989: 31). Iako su učenici bili u konstantnom „neprijateljskom odnosu“ prema profesorima i autoritetu, pokazuju emocije i zrelost u teškim situacijama kao što je smrt profesora (Dragun 2016: 58). Tu se Milan ponovno ističe. Naime, on je iznio veoma zrelo i ozbiljno razmišljanje kada je u raspravi s učiteljem rekao:

Mislim da škola danas ne vrši pravu odgojnu funkciju i da tu ulogu ne može ispunjavati tako dugo, dok ne nađe mogućnost da u isti čas djeluje odgojno i na našu okolinu izvan škole. Evo, u školi smo samo pet sati na dan, a devetnaest izvan nje. Vjerujte, ako netko živi uređenim životom izvan škole, taj će sa mnogo sigurnosti biti i u školi dobar i solidan đak. A oni kojima je izvanškolski dan ispunjen siromaštvom, brigom i psovkama roditelja, a noći pune svađe i teških uzdaha, bit će vjerojatno lošiji đaci, koji će s vremenom – da prikriju i nadoknade sve to – početi varati i roditelje i vas, samo da održe isti korak s ostalim kolegama, da ne ostanu posljednji, potisnuti, odbačeni. Za njih je škola samo jedan dio teškog i bolesnog dana, i vidite, gospodine profesore, to je ono u čemu škola ostane danas bespomoćna i, vjerujte, misleći samo na to ja sam izrazio sumnju u odgojnu vrijednost škole. (Horvat 1939: 25)

Uz ta zrela razmišljanja, protagonisti se romana ipak ponašaju kao što se adolescenti i inače ponašaju. Krše pravila, suprotstavljaju se profesorima, bježe sa Svete mise, a zahod im je centar škole u kojem ne vrijede pravila te ga uspoređuju sa školom i zbornicom.

Kad sam danas ušao u zahod, gotovo da sam pao u nesvijest. Toliko psovki, dima i smrada nema sigurno ni u najgorem vinskom podrumu našega grada... Tko dođe

u takav zahod, taj može čuti i saznati sve što katedra taji pred klupama i sve ono iskreno, što misle klupe o katedri. (Horvat 1939: 8, 9)

Zahod je podijeljen na dva dijela. Prvi dio sačinjava dosta prostrana dvorana, u kojoj se redovno održavaju šire sjednice. Drugi dio predstavljaju pojedini separati, na kojima je krednom označena njihova funkcija. Prva vrata – „Zbornica“, druga – „Razredno vijeće“, treća – „Sekretarijat“ i tako redom”. (Horvat 1939: 9)

U zahodu su se donosile sve važne učeničke odluke i moglo se saznati o koječemu o školi. Tu su učenici provodili svoje odmore.

Burni događaji u školskog godini (svađe, rasprave, spletke, vulgarizmi, žargonizmi) smiruju se digresijskim opisima i daju osjećaj melankolije i stabilizacije (Dragun 2016: 60-61). Primjerice: „Vani – zelenilo, toplo sunce i plavo nebo, a u sobi – nas trideset prašnih, prljavih znojnih odgovara, pada, dršće i opet odgovara, dršće...” (Horvat 1939: 64).

Također, umetanjem kajkavskih dijaloga i izraza bitno se smanjuje napetost i drama u romanu, na način da neke situacije postaju simpatične ili čak smiješne. Primjerice, u sljedećem slučaju: „No, kaj je campeki, kak ste mi kaj?” (Horvat 1939: 12) ili u slučaju kada se zapalio zahod u školi: “Prokleti fakini! Kaj ne znate v luknju hitati čike, neg baš tam gdi su mi krpe?! Canjki su se vužgali, a za njimi pak vrata i skoro je zgorel celi šekret! Ne bojte se, ne bu vam zginula porcija! Se bute platili, se se zna!” (Horvat 1939: 69)

S obzirom na to da je ovaj roman prvenstveno napisan kao otpor tadašnjem jugoslavenskom školskom sustavu i da je glavna zadaća bila da ga se shvati ozbiljno, u njemu nema mnogo kajkavštine, jer kada se govori na kajkavskom, sve ispadne nekako simpatičnije i mekanije. Za ovaj roman nije se ciljalo da postane komedija, već da bude ozbiljna opomena školskom sustavu 30-ih godina 20. stoljeća, smatra Hranjec (1989: 35).

Potrebno je napomenuti i da je dnevnik *Sedmi be* Jože Horvata prvim omladinskim romanom s mladim autorom u studiji *Proza u trapericama* (1983.) Aleksandra Flakera. Prozom u trapericama smatraju se književni tekstovi koji imaju odlike modernog i suvremenog romana. Glavni lik takvog romana u sukobu je s okolinom, odraslima, pasivan je kada su u pitanju njegovi životni ciljevi, no odmah se aktivira kada treba pružati otpor odraslima i sukobljavati se

s društvenim normama. U takvim književnim tekstovima prevladavaju mladenački jezik (žargon, sleng) te mladenačka opuštenost i buntovnost koja se postavlja u opreku s odraslim, uštogljenim, mišljenjem. Upravo tako napisan, s takvim likovima i odnosima odraslih i mladenačkih likova u kontekstu svojega vremena bio je roman *Sedmi be* Jože Horvata. Takvo štivo primjereno je mlađoj populaciji, točnije adolescentima, koji su i glavni protagonisti romana. Roman će dobro doći i današnjim adolescentima koji su također nerijetko u sukobu sa svojim roditeljima i profesorima, Svakako moglo bi ga se preporučiti i svim odgojno-obrazovnim djelatnicima jer pored svoje umjetničke vrijednosti donosi i dobar uvid u školski sustav 30-ih godina 20. st i, možda, utjehu da su učenici oduvijek bili nestašni, pomalo neposlušni i pružali otpor školstvu i autoritetu.

4.2. Vjekoslav Majer: *Dnevnik malog Perice*

Vjekoslav Majer² (Zagreb, 1900. – Zagreb, 1975.) bio je plodan hrvatski književnik koji je iza sebe ostavio bogati književni opus. Neka njegova djela su: *Lirika* (1924), *Pjesme zabrinutog Evropejca* (1934), *Život puža* (1938), *Dnevnik Očenašeka* (1938), *Iz dnevnika malog Perice* (1942), *Pjesme* (1953), *Zagrebački feljtoni* (1956), *Otvaram prozor* (1958), *Svjetiljka na Griču* (1993).

Uz poeziju pisao je i prozu na razmeđu moderne i ekspresionizma. Kao i Joži Horvatu, Matoš mu je bio inspiracija i uzor. Svoja književna djela ispunio zagrebačkim duhom i lokalitetima (Gornji grad, parkovi, kavane, periferija). Čitajući *Dnevnika malog Perice* jasno možemo zamisliti Zagreb tridesetih godina prošloga stoljeća. Djelo je prvi put objavljeno 1935. godine pod naslovom *Tjedan dana iz dnevnika malog Perice* u Hrvatskome kolu³. Sam naslov njegova prvog objavljenog djela odaje mnogo toga. Naime, već iz naslova saznajemo da je tekst pisan u obliku dnevnika. Štoviše, u naslovu je točno navedeno i da se radi o jednom određenom vremenskom razdoblju od tjedan dana, od 6.5 do 12.5.1935. godine. Ono što još saznajemo iz samoga naslova jest

² Majer, Vjekoslav. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (Pristupljeno 29.4.2024.) <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/majer-vjekoslav>>

³ Hrvatsko kolo, knji. XVI, Zagreb 1935., str. 151-171.

da u ovom slučaju nema prevelike neizvjesnosti o podudarnosti autora i lika, odnosno pripovjedača kao što je to bio slučaj u dnevniku Jože Horvata. Ovaj dnevnik ima autobiografske oznake u onolikoj mjeri koliko ih svaki autorski tekst ima (Dragun 2016: 65 – 66). Glavni protagonist, zahvaljujući kojem saznajemo što se to događalo u Zagrebu od 6. 5. do 12. 5. 1935 također je naveden u naslovu – maleni Perica. S obzirom da je naglašeno to „malog“, shvaćamo da je lik dijete. Svaki zapis je označen točnim datumom te svaki započinje istom riječi „danas“, što je vidljivo iz sljedećih primjera:

Danas otac nije išao u ured jer mu je od jučer zlo. (Majer, 1994:1)

Danas je opet bila teta Mina na objedu. (Isto: str. 9)

Danas je kod nas bilo strašno tiho i kad sam ja u sobi glasno zafučkao, rekao je tata: Kuš. Nosi se. (Isto: str. 9)

Kao što navodi Dragun (2016: 67), takva anaforičnost ima dvostruku ulogu – dodatno razdvajanje dana zasebnim događajima i isticanje vremenske uokvirenosti.

Dnevnika malog Perice jest dnevnik u kojemu su pripovjedač i lik jedno, dok se autor ne podudara s njima. Lik Perice je fikcionalan, a Vjekoslav Majer preko njega prikazuje Peričinih tjedan dana na humorističan, čak i ironičan način. Perica svake večeri bilježi važne događaje iz toga dana te često u dnevniku naglašava da piše ili pak čita svoj dnevnik.

Srijeda, 8. svibnja 1935.

Ja sam u svojoj sobi svršio zadaću i sada kriomice pišem ovo u svoj dnevnik. Možda će taj dnevnik naći za nekoliko hiljada godina i čitati, što sam napisao, jer ću ga ja, kad budem star, metnuti u škatulju od lima, dobro zatvoriti, omotati žicom i onda zakopati negdje iza grada. Netko će ga već naći, pa će se smijati, kada pročita, što sam ja o teti Mini napisao. Zato neka se nitko meni ne zamjeri, jer ja to sve napišem, i onda će se to čitati još za nekoliko hiljada godina. Kako se veselim toj misli. (Majer, 1994: 15)

Zanimljivo je kako takva metatekstualna bilješka naglašava ulogu pisanja kao nečeg trajnog, informacijskog i interpretacijskog (Dragun, 2016: 68). Perica je uvjeren da će se njegove riječi pročitati jednoga dana i da će ljudi koji ga budu pročitali saznati o svim bitnim događajima i ljudima u Peričinu životu.

Mjesto radnje jest grad, točnije grad Zagreb, baš kao i u romanu *Sedmi be*. No, ni u jednome od ta dva književna djela radnja nije smještena u centar grada, već u marginalne dijelove (Dragun, 2016: 68). Perica sa svojom obitelji živi u perifernom dijelu Donjega grada u kojem obitelj mirno živi jer nema buke tramvaja i automobila, baš kao što nema niti trgovina, niti restorana, samo krčma u koju Peričin otac voli izaći i kamo često šalje Pericu po vino. No, tu idiličnost življenja kvare likovi poneseni trenutkom – majka, otac, teta Mina i gospodin Fulir, te su upravo oni poticaj za pisanje dnevnika jer su pokretači radnje i događaja vrijednih zapisivanja. Tako Perica detaljno potajno opisuje napete događaje. Na primjer, piše o svađi između majke, oca i tete Mine, razgovore između tate i Fulira, pijanim večerima što je prikazano u sljedećim primjerima:

Četvrtak, 9. svibnja 1935.

Mama je rekla: Nisam ja radi rakije mislila tebe, već njega, što se odmah uzrujavaš. Pa nisi ti nikakva grofica. Valjda smije čovjek u svojoj kući što reći. Vidi ti nju. Teta Mina je rekla: Ti si već i kod kuće imala najdulji jezik. To ti je mama uvijek govorila. Tata je planuo: Ja ne dam svoje žene vrijeđati. Mnogo nije vrijedna, ali vrijeđati je ne dam. Mama je zaviknula: Da nisi tako bezobrazna, ne bi bio tvoj muž od tebe otišao. (Majer, 1994: 18 - 19)

Utorak, 7. svibnja 1935.

Gospodin Fulir je rekao: Ti si osjećajan čovjek – i kod toga je mami stao na cipelu i dugo je pogledao. Ja jedini to sam vidio, jer sam malen pa lako vidim ispod stola. Mama nije ništa rekla, a kad ja slučajno stanem kod šetnje mami na cipelu, onda na mene više, da ću ih zamazati i kako mogu biti tako nespretan. A gospodin Fulir je odrastao čovjek, pa je tako nespretan i mama ništa za to ne kaže. (isto: 9, 10)

Iz potonjeg dnevničkog zapisa odlično se vidi da je pripovjedač dijete koje samo promatra i opisuje što se događa oko njega, ne komentira niti ne

analizira jer ne razumije postupke i odnose između odraslih likova (Dragun, 2016: 69). Na taj način napisan je cijeli dnevnik. Majer se spustio na dječju razinu i tekst oblikovao dječjim jezikom, tako da kada ga čitamo, možemo pomisliti da ga je upravo dijete napisalo.

Zanimljiv je odabir prezimena lika koji je ujedno i pokretač radnje. Dragun (2016: 69) spominje kako je razina imenovanja lika sugestivna. Naime, gospodin Fulir već svojim prezimenom odaje da je ljubavnik folirant koji polako unosi nemir u obitelj te se razbacuje svojim polovičnim i nedovršenim znanjem, zbog čega često ulazi u rasprave i svađe s Peričinim ocem. To se vidi na ulomku iz djela:

Ponedjeljak, 6. svibnja 1935.

Ja se ne pravim važnim, ali držim da dosta toga znam. Lani sam pročitao knjigu nekog dubrovačkog pjesnika, koja je imala oko petsto strana. Knjiga nije skupa, jer ima oko pola kile, a stajala je samo šest dinama. Pa kad sam već dao novce, pročitao sam je do kraja. (...) To su bile samo pjesme, a i slika pjesnikova bila je na prvoj strani. Otmjeni gospodin s velikim lancem oko vrata. Možda je to bio načelnik u Dubrovniku. (Majer, 1994: 2)

Uz Fulira, koji je slučajno upao u Peričinu obitelj, pokretač radnje je i teta Mina, sestra Peričine majke, žena koje je skoro svakodnevno kod svoje sestre i čiju lakomislenu i naivnu narav opaža čak i dijete. Svađa između majke, oca i tete Mine započela je zbog pretvrdo kuhanog graška, kako je tvrdila teta Mina čija je najveća mana proždrljivost što je vidljivo u sljedećem primjeru:

Utorak, 7. svibnja 1935.

Danas je opet bila teta Mina na objedu. Tri puta je uzela pun tanjur juhe, pa sam ja imao samo pola tanjura. Dugo je oglabala kost; tako da se mama rasrdila i rekla: Pa nema više ništa na toj kosti. Polomit ćeš zube. Teta je rekla: Tu je unutra mozak, a to je vrlo zdravo. Kad smo jeli pitu, rekla je teta: Sad više ne mogu jesti. Jela sam suviše juhe, daj mi sa sobom za navečer. Mama nije ništa rekla već joj je nekoliko komada zamotala u novinski papir i onda to metnula kraj stola. Teta Mina je rekla: Metni mi pitu kraj mojeg šešira na zrcalu, inače

ću je zaboraviti pa bih se navečer kod kuće vrlo ljutila kad je ne bih našla, a u ustima bih imala okus na nju. (Majer, 1994: 9)

Dragun (2016: 70) navodi da su ponašanja likova, odnosno njihove društvene deformacije, motiv za pisanje dnevnika, iako ih dnevnički subjekt u potpunosti ne razumije.

Bez obzira što *Dnevnik malog Perice* ima strukturu dnevnika (datumi, kronologija) i što je u naslovu naznačeno da je to dnevnik, u mnogim izvorima može se naići na determinaciju da je riječ o noveli – zbog kratkoće, malog broja likova te jednostavne, koncizne radnje.

Kako je dnevnički subjekt dijete koje nema razvijeno apstraktno mišljenje i vidi samo ono očito, moglo bi se reći da Perica ne čita između redaka. Majerovo djelo primjereno je dječjim čitateljima te će ga djeca shvatiti na način kao što je i maleni Perica shvaćao događaje oko sebe. Naravno, svatko to želi osjetiti Zagreb u tridesetim godinama prošlog stoljeća i dobro se nasmejati, trebao bi posegnuti za *Dnevnikom malog Perice*.

Prema Majerovu djelu je 1970. snimljen i jedan od najpoznatijih hrvatskih filmova, redatelja Kreše Golika, *Tko pjeva, zlo ne misli*. Scenarist Krešimir Golik je fabuli dodao nekoliko epizoda: susjede u dvorištu, izlet u Samobor i Maksimir, posjet Šafraneka dvorišnoj prostitutki i njegovu želju da uda tetu Minu za gospodina Fulira, što se na kraju i ostvarilo. Stjepko Težak navodi kako „zahvati u fabuli nisu motivirani samo voljom i stvaralačkom individualnošću drugog autora – nego i prirodom medija i filmskom vrstom“ jer takav igrani film mora imati razvijenu priču s više zapleta i drame kako bi plijenio pažnju publike (Težak, 67).

4.3. Miro Gavran: *Pokušaj zaboraviti*

Dok je *Dnevnik malog Perice* prožet humorom, roman *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana bavi se ozbiljnim tabu temama. Miro Gavran (Gornja Trnava, 1961.) suvremeni je hrvatski književnik, a njegova su djela prevedena na 40-ak svjetskih jezika, osvojio je mnoge književne i kazališne nagrade, a ima i svoj festival „Gavranfest“⁴. Neka od poznatijih djela su *Kreontova Anitogona* (1983), *Mali neobični ljudi* (1989), *Zaboravljeni sin ili Anđeo iz Omorine* (1989), *Zašto u mojoj glavi* (1991), *Kako smo lomili noge* (1993), *Kako je tata osvojio mamu* (1994), *Oproštajno pismo* (1994), *Sretni dani* (1994), *Zaljubljen do ušiju* (1994), *Igrokazi s glavom i repom* (1995), *Pokušaj zaboraviti* (1996), *Klara* (1997), *Margita ili Putovanja u prošli život* (1999), *Judita* (2001), *Krstitelj* (2002), *Kako ubiti predsjednika* (2003), *Poncije Pilat* (2004), *Profesorica iz snova* (2006), *Četiri različite drame* (2007), *Neočekivane komedije* (2008), *Neposlušni bolesnik Trpimir* (2010), *Kafkin prijatelj* (2011), *Igrokazi za djecu* (2013), *Ljeto za pamćenje* (2015).

Roman *Pokušaj zaboraviti* objavljen je 1996. godine i temelji se na tabu temi silovanja u ratom zahvaćenom gradu. Roman ima dva subjekta, od kojih jedan piše svoje misli u dnevničkom obliku, a drugi subjekt svoja razmišljanja i nedoumice zapisuje u pismima koja šalje svome prijatelju, stoga je to hibridni tip dnevnika između epistolarnih i dnevničkih zapisa. Iz dvije perspektive, Anitine i Danielove, saznajemo važne trenutke iz njihovih života. S obzirom da su Anita i Daniel šesnaestogodišnjaci koji idu u isti razred i jednim dijelom se njihovi životi isprepliću, o istom događaju saznajemo iz dvije različite perspektive – dnevničke i epistolarne. Međutim, dnevnička je perspektiva primarna jer je ona pokretač događaja (Dragun, 2016: 103). Daniel, koji piše pisma, počinje pokazivati zanimaciju za Anitu, koja piše dnevnik, te se zbog Danielove zanimacije za Anitu priča raspliće i saznajemo detalje.

Dnevnički zapisi, označeni su datumima, prvi je datiran u subotu 10. rujna, a zadnji 23. siječnja. Pripovjedačica ne vodi dnevnik redovito iz dana u dan pa je tako do kraja romana napisano petnaest dnevničkih zapisa. Paralelno,

⁴ Gavran, Miro. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 2.5.2024.< <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gavran-miro>>

imamo kao i petnaest pisama koje je pisao Daniel svome prijatelju. Prvo pismo datirano je u petak 9. rujna, a petnaesto u četvrtak 19. siječnja.

Kako glavni protagonisti pišu dnevničke zapise i pisma, tako se razvija radnja romana. U dnevničkim zapisima saznajemo razmišljanja i probleme s kojima se nosi Anita, a preko pisma vidimo kako Anitin život vidi i shvaća Daniel, kao i njegova razmišljanja i osjećaje prema Aniti.

Dragun (2016: 104) navodi kako „kratkoća razdoblja vođenja dnevnika upućuje na intenzitet događaja koji ga je motivirao, kao i na intenzitet njegova proživljavanja“, što je u potpunosti jasno s obzirom na silovanje koje je obilježilo Anitu.

U ovome slučaju dnevnik za Anitu ima terapijsku funkciju, nije samo sredstvo prenošenja informacija kao u *Dnevniku malog Perice*. To saznajemo odmah u prvom Anitinom dnevničkom zapisu, iako još ne znamo razlog takva psihičkog stanja.

Prvi zapis

Subota, 10. rujna

Crnim danima i crnim mislima obavijeno je moje trajanje. Odavno se ne radujem i ne smijem – jer moj život ostade bez smisla i nade, bez izvorišta na kojima se napajaju žedne duše spasonosnim obmanama.

Ponekad pomislim da bi bilo najljepše usnuti i ne probuditi se nikada više. Poželim da ovaj tužni život dođe kraju što prije i da se ponovno rodim u nekom drugom tijelu, bez osjećaja na dane koje u ovom životu ne mogu zaboraviti.

(...)

Bila bih najzadovoljnija da mogu živjeti u ovoj sobi ispunjenoj knjigama, i da nikad ne moram izići među ljude. Još sretnija bih bila na pustom otoku na kome nema ni ljudi ni životinja. Daleko od ispitivačkih pogleda, mržnje, nasilja, zavisti. Živjeti u svijetu bez ljudi – to bi bila prava sreća. (Gavran, 1996: 8-10)

Aniti je dnevnik spas i utočište, kako navodi Dragun (2016: 105), pa se u trećem dnevničkom zapisu povjerava što joj se dogodilo. U tome zapisu ona se vraća godinu i pol dana u prošlost.

Treći zapis

Utorak, 27. rujna

Mislila sam da nikada nikome o ovome neću moći govoriti, a Tebi Dnevniče ipak govorim.

(...)

Dnevniče moj dragi, bilo je to prije godinu i pol dana, a meni se čini da se dogodilo jučer.

Kada bi ti samo znao kako mi je nakon toga bilo teško živjeti u tom gradu koji sam nekad voljela.

(...)

Oprosti mi, Dnevniče moj dragi, što ti govorim o ružnim događajima i ružnim mislima, ali nisam ja svoj život odredila. (Gavran, 1996: 25-28)

Pokretač radnje je teška i osjetljiva životna situacija Anite uzrokovana silovanjem, što ju je potaknulo na pisanje dnevničkih zapisa, iako se nalazi „izvan teksta, tj. predtekstno određuje temu“ (Dragun, 2016: 106), s obzirom da se taj ključni trenutak dogodio godinu i pol dana prije nego li je pisan dnevnik. Naime, čitatelj u ovom slučaju postaje sveznajući recipijent, jer usporedno saznaje razmišljanja i perspektivu Anite i Daniela preko dnevničkih i epistolarnih zapisa, dok njih dvoje međusobno raspolažu slabim ili nikakvim informacijama jedno o drugome.

Treće pismo

Utorak, 27. rujna

Dragi Robi!

Izgleda da se nešto čudno događa sa mnom. Teško mi je o tome pisati, jer ni meni samome nisu jasne ni moje misli ni moji osjećaji.

Kao da sam u vlasti nekog neobjašnjivog nemira, koji se poigrava sa mnom. Uistinu se neobično osjećam.

U nedjelju, u vrijeme utakmice, mislio sam svo vrijeme na Anitu. Na novu učenicu iz moga razreda. Pisao sam ti o njoj. (Gavran, 1996: 21)

Čitatelj već unaprijed zna da se Anita vrzma Danielu po mislima te isto tako zna zašto ga Anita izbjegava. Zanimljivo je što je Gavran izabrao baš takav način pisanja, no nije pogriješio jer čitatelj ima dojam da je sveznajući, tj. da je u vlasti svih relevantnih informacija. Kako se radnja razvija, odnosno kako se

niže sve više dnevničkih zapisana i pisama, tako Anita i Daniel ulaze jedan drugome u život. S vremenom Daniel u potpunosti upoznaje Anitu i prihvaća je, dok ona istovremeno dopušta njemu da joj se s približi. Samim time i Anita i Daniel osjećaju se bolje, veseliji su i zaljubljeni, pa tako od obeshrabrenih i poniženih likova dolazimo do sretnih likova koji polako preživljavaju svoju traumu (Dragun, 2016: 107) i to zapisuju u svojim pismima, odnosno dnevničkim zapisima:

Petnaesto pismo

Četvrtak, 19. siječnja

Dragi Robi!

Mislim da sam sretan. Jučer sam bio u kinu s Anitom. Ne sjećam se niti jednog kadra, niti jedne scene. Dok je film trajao, mislio sam na nju. Uživao sam u njezinoj blizini, a da je nisam ni dotaknuo, da se nismo ni poljubili. Kad je film završio šetali smo ulicom laganim koracima. Pričali smo o svemu i svačemu, a ja sam osjećao da je i ona sretna. (Gavran, 1996: 74)

Petnaesti zapis

Ponedjeljak, 23. siječnja

Što se to zbiva sa mnom i jesam li ja još uvijek ja. U četvrtak, u petak, u subotu, svaku večer sam provodila s Danielom. Bio je tako odmjeran. Zasipao me svojom ljubavlju i najnježnijim rečenicama, a da me ni u jednom trenutku nije dodirnuo. (isto: 77)

Depresivne i destruktivne misli zamijenila je prava tinejdžerska ljubav – dramatična, intenzivna i eksplozivna, osobito kod Daniela koji je sklon preuveličavanju pa u pismima često piše: „Poludjet ću od nestrpljenja. Ti glupi praznici nikako da prođu. Teško mi je s njom, ali bez nje – život je pakao. Jedva čekam da je opet vidim“ (isto: 69). Kao i svaki tinejdžer, zaljubio se odjednom i smrtno. U svakom slučaju, sretan završetak književnog djela koje obrađuje teške emocije i tabuiziranu temu svakako je dobro došao.

Čitajući *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana, može se primijetiti da su Anitini zapisi ozbiljniji (što svakako ima veze i s njenom situacijom) i izražava se složenije. Primjer: „Začuh korake, netko je išao za mnom.“; „I oni koraci ubrzaše.“; „Zavrištah!“ (isto: 17). Aorist i imperfekt ne možemo vidjeti u

Danielovim pismima. On se izražava slobodnije, koristeći žargonizme kao u svakodnevnom tinejdžerskom govoru (Primjer: „Bio sam sretan 'ko pes.“ isto: 7). Njihovo izražavanje u dnevničkim i epistolarnim zapisima moguće je povezati s njihovim karakterima. Anita je pročitala više knjiga te kroz njezine dnevničke zapise ona odaje dojam profinjenosti i načitanosti, a uz to prolazi i kroz teško životno razdoblje, dok je Daniel sportaš koji nema veće brige od srednje škole i utakmica te odaje dojam sretnog i veselog mladića.

Kao što je već navedeno, glavni pokretač radnje jest događaj silovanja koji se dogodio prije početka pisanja dnevnika ili pisama, a taj je događaj ostavio traga i na Anitinoj obitelji, odnosno na njezinoj majci i ocu – svađe i okrivljavanja uselile su se u Anitinu obitelj, a to se svakako odražava i na njezino mentalno stanje (Dragun, 2016: 106), što možemo vidjeti iz sljedećeg primjera:

Deveti zapis

Srijeda, 30. studenog

Danas, dok sam bila u svojoj sobi, ne htijući čula sam svađu oca i majke. Svađali su se zbog mene.

- Prestani piti, prestani piti, jer to nema nikakvog smisla! – vikala je mama.
- Molim te ne ponašaj se kao da si mi šef! Ako pijem, pijem za svoje novce i nemam namjeru nikome podnositi račune za to, pa čak ni tebi.
- Ja to više neću trpjeti.
- Ne moraš. Izvoli: vrata su otvorena.
- Čuješ li ti sebe, čuješ li što govoriš? Što se to s tobom događa?
- Znaš ti dobro što se sa mnom događa i znaš da je to dobrim dijelom zbog tebe.
- Zbog mene?
- Da, zbog tebe. Učini nešto da nam Anita ne propadne do kraja. Učini nešto. Ti si joj majka, ti si odgovorna za njeno ponašanje. Mi smo izgubili kćerku zbog tvoje nepažnje, zbog tvoje nesposobnosti da joj se približiš kao majka.
- Molim te, ne govori tako. Otrijezni se, pa ćemo potom ozbiljno razgovarati.
- Ja nisam pijan! Ja sam popio, ali nisam pijan. Ne pravi me ludakom!
- Tiše mala će nas čuti.

(...)

Trenutak pražnjenja je prošao, ponovno su se vratili nepodnošljivoj samokontroli s kojom će morati živjeti cijelog života. (Gavran, 1996: 59-60)

Djelo *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana Dragun određuje kao roman u obliku dnevnika i u obliku pisma iz razloga što je dnevnik u ovome slučaju bijeg od stvarnosti i ima psihoterapeutsku funkciju, a glavna junakinja ga piše samo za sebe kao razgovor s dnevnikom ili samom sobom. Pisma su pak sama po sebi privatna čim su točno adresirana jer su time određena da ih pročita određena osoba, tj. primatelj (Dragun, 2016: 109), međutim ni u ovome slučaju nije ostvaren tzv. autobiografski ugovor jer autor nije identičan ni pripovjedaču ni liku. No, lik i pripovjedač su jedno. Izmjenjivanjem dnevničkih i epistolarnih zapisa izmjenjuju se i pripovjedači.

Gavran je osjetljivu temu silovanja operacionalizirao na veoma suptilan, odmjeren i nenapadan način te je tako uveo i približio mladim čitateljima kome je, naravno, primjerena ova knjiga i tema. Time se podiže i svijest o realnosti silovanja, čitatelja se stavlja u tuđe cipele, omogućuje mu se proživljavanje osjećaja zajedno s likom čime se pobuđuje empatija i razumijevanje.

4.4. Sanja Polak: *Dnevnik Pauline P.*

Sanja Polak⁵ (Zagreb, 1968.) hrvatska je književnica i diplomirana učiteljica razredne nastave. Moguće da upravo zbog svog zanimanja piše tako jednostavnu i opuštajuću, ali ujedno i zanimljivu prozu. Neka od njenih najpoznatijih djela su: *Dnevnik Pauline P.* (2000), *Drugi dnevnik Pauline P.* (2003), *Petrica pričalica* (2005), *Pobuna Pauline P.* (2007), *Mali Jan ima plan* (2008), *Gorski dnevnik Pauline P.* (2012), *Morski dnevnik Pauline P.* (2013), *Mala Ema straha nema* (2014), *Skijaški dnevnik Pauline P.* (2015).

O Paulini P. napisala je i objavila sedam knjiga - *Dnevnik Pauline P.* (2000), *Drugi dnevnik Pauline P.* (2003), *Pobuna Pauline P.* (2007), *Gorski dnevnik Pauline P.*, *Morski dnevnik Pauline P.* (2013), *Skijaški dnevnik Pauline P.* (2015), *Priče s plaže Pauline P.* (2021). Glavna junakinja je Paulina P., za čije je imenovanje autorica koristila ime vlastite kćeri, koja u obliku dnevnika na šaljiv i dječji način iznosi svoje nepodopštine i avanture.

Prvi objavljeni dnevnik u kojem upoznajemo Paulinu P. naziva se *Dnevnik Pauline P.* Paulina je desetogodišnja djevojčica, učenica trećeg razreda,

⁵ Polak, Sanja. *Društvo hrvatskih književnika*. Pristupljeno: 30.4.2024. <<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/sanja-polak>>

koja piše svoj dnevnik kronološki, po mjesecima. Svaki mjesec započinje kratkim, šaljivim crticama važnima za taj mjesec te nas na taj način informira o glavnim događajima i svojim emocijama. Dnevnik počinje pisati u mjesecu rujnu:

RUJAN

Pisat ću dnevnik.

Počinjem u rujnu.

Završavaju praznici.

Ne miriše više na more.

Sve miriše na novo.

Novi učitelj, nova torba, novi dnevnik.

Novo druženje s mamom.

Deveti mjesec, kao da je prvi! (Polak, 2023: 7)

Na taj način opisuje i ostalih deset mjeseci – od rujna do srpnja – čime je obuhvaćena jedna školska godina, kao i u dnevnik u *Sedmi be* Jože Horvata.

SIJEČANJ

Prvi mjesec u novom kalendaru.

Oko mene snijeg i led.

Na snijegu skijam.

Na ledu kližem.

Zbog snijega i leda padam.

I opet sam u školi.

Tužna i ružna.

Zbog nove frizure. (isto, 83)

SVIBANJ

Peti mjesec je za pet.

Svibanj se svima sviđa.

I mame su za pet.

Kad dođu u školu na Majčin dan.

I tate su za pet.

Kad kupe mamama cvijeće.

I ja sam za pet.

Kad pomirim mamu i tatu.
I Floki je za pet.
Kad naraste više nego se očekuje. (isto, 157)

Svaki od deset nastavnih mjeseci ima svoju mikrokompoziciju (Dragun, 2016: 169). Za svaki mjesec napisana su po tri dnevnička zapisa i svaki zapis ima svoj naslov. *Rujan*: “Bez muke nema nauke”, “Na početku sve novo”, “Mama je najbolja izvanškolska aktivnost”; *Listopad*: “Kruh ili kremasti kolači”, “Berem sve i svašta”, “Duplići za rođendan”; *Studen*: “Vjenčanje”, “Moj ili njihov kompjutor”, “Kaputi”; *Prosinac*: “Darovna ludnica”, “Praznični prosinac”, “Želim, želim”; *Siječanj*: “Skije s plavim i crvenim prugicama”, “Nova frizura”, “Ah, to klizanje”; *Veljača*: “Pogrešan batman”, “Za sve je kriv pepi”, “Najbolja prijateljica”; *Ožujak*: “Ne da mi se”, “Radovi u vrtu”, “Nisi mi više prijateljica”; *Travanj*: “Eko piknik”, “Uskrsne bake”, “Svuda je lijepo, al' kod kuće je najljepše”; *Svibanj*: “Oprosti nam, Paulina”, “Majčin dan”, “Floki”; *Lipanj*: “Svako zlo za neko dobro”, “Dan padanja”, “Godišnji odmor i kraj”. Iznimka su mjesec srpanj i kolovoz. Ta dva mjeseca nemaju ni jedan dnevnički zapis te imaju zajedničku uvodnu (ujedno i završnu) riječ:

SRPANJ I KOLOVOZ

Srpanj je sedmi.
Kolovoz je osmi.
Mjesec, mislim. I to je sve!
Ne pišem ništa.
Na godišnjem sam odmoru. (Polak, 2023: 194)

„Takav je pristup pisanju dnevnika motivacijski indikativan“ (Dragun, 2016: 169), što znači da dobro pokazuje stav Pauline P. prema pisanju dnevnika. Naša dnevnička junakinja pisanje dnevnika doživljava kao zadaću, odnosno kao dio školskih obaveza jer ga piše samo za vrijeme kada polazi u školu. Događaje s praznika ne zapisuje jer je na „godišnjem odmoru“, osim na početku dnevnika (prvi dnevnički zapis Bez muke nema nauke) kada se prisjeća događaja iz vremena kada je bila u Vodicama.

Time saznajemo što je Paulina P. radila na ljetnim praznicima, odnosno imamo uvid u događanja prije pisanja dnevnika. Prema Dragun (2016: 170), tako

napisan dnevnik jest privatni dnevnik, ali sva privatnost isprepletana je sa socijalnim iskustvom koje je i pokretač radnje, dok je vrijeme na ljetnim praznicima vrijeme posvećeno samome sebi, stoga se o tome ne može pisati. Osvrnemo li se na odnos triju instancija, autora, pripovjedač i lika, ovaj roman jest homodijegetska fikcija, tj. klasičan pseudoautobiografski roman. Sanja Polak nije identična liku ni pripovjedaču, ali je njezin glavni lik Paulina P. ujedno i pripovjedač.

Školski dani glavni su pokretač radnje i razlog za dalje bilježenje. Paulina P. spominje novog učitelja, nove učenike, školske prijatelje, pisanje sastavaka, izvanškolske aktivnosti, izlete, učenje, jedinice, školske ljubavi što je vidljivo iz sljedećih primjera:

RUJAN

Bez muke nema nauke

Još koji dan i počinje škola. Meni bolno nedostaje more. U nosnicama još uvijek osjećam miris mora. Tata je obećao da će me upisati u plivački klub Mladost. Ipak, neće biti isto kao na moru. U bazenu umjesto na more, miriše na klor. Umjesno Ane i Šime, učitelji su Ivek i Katica.

Svojim dalmatinskim prijateljima šaljem svakodnevno četiri zagrebačke puse i veselim se sljedećem ljetovanju.

A čim počne nastava, moram reći učiteljici kako joj je rečenica „Bez muke nema nauke“ stvarno super!!! (Polak, 2023: 13 -14)

Na početku sve novo

Baš se veselim početku školske godine! Ne lažem, časna riječ! Samo, molim vas, nemojte to reći ostalim klincima jer će misliti da sam malo pošasavjela! Nisam pošasavjela! Zaželjela sam se prijatelja iz razreda. Doru, Nikolinu, Martinu, Luku i Ratka nisam vidjela mjesecima. (isto, 15)

VELJAČA

Najbolja prijateljica

U razred je stigla nova učenica. Ime joj je Ana. Tako sam se oduvijek željela zvati. Blago njoj!

(...)

Meni se ona uopće nije sviđala. Sve su joj stvari bile ljepše od mojih. I torba, i pernica, i bilježnice. Blago njoj! (isto, 117)

OŽUJAK

Radovi u vrtu

Učitelj je zakasnio. Sjedili smo na sagu nasred učionice i nismo znali što bismo radili.

– Dat ćemo mu neopravdani sat! – rekao je Luka.

– Kako učitelju? – pitala je Nikolina.

– Ako mi ne smijemo zakasnuti, ne smije ni on.

Zaista se neodgovorno ponaša. (isto, 129)

Uz događaje iz škole, radnju pokreću i događaji iz obitelji, što se i podrazumijeva za Paulininu dob. Izvještajima iz dnevničkih zapisa saznajemo da je obitelj Pauline P. klasična obitelj koja živi u velikom gradu i prati užurbani ritam života. No, svejedno pronalaze vremena za svoje najdraže što dokazuju proslave rođendana ili blagdana u zajedničkom obiteljskom duhu (Dragun, 2016: 171).

PROSINAC

Praznični prosinac

Moram napomenuti da sva djeca nemaju Svetog Nikolu kao što je moj. Moj Sveti Nikola ne dolazi noću, kroz prozor. On svake godine pokuca na vrata zajedno s Krampusom. Svake godine imam samo svojeg Svetog Nikolu i Krampusa. Istina, nakon pet minuta razgovora, Nikoli počne padati brada, a Krampusu crna boja s lica. Tada svi mogu vidjeti da su to zapravo moji djedovi, Željko i Branko.

(...)

Nakon ispečenih kolača i kupljenog bora pripremamo se za Badnju večer. Božić čekamo u velikoj kući uje Kreše i ujne Dude. Tada se sretnemo sa svim našim najmilijima u obitelji. Svi smo lijepo odjeveni i nasmiješeni. Nešto prije ponoći, ispod kamina, zazvoni zvončić. (Polak, 2023: 73, 76)

Uz idilične blagdanske i rođendanske dane, Paulina P. sudjeluje i u onim manje idiličnim situacijama, a to su ekonomski problemi njene obitelji. Naravno,

Paulina P. u tim situacijama sudjeluje samo na promatrački i dječji način.
Primjerice:

STUDENI

Novi kaputi

– Jesi li uzela čekove? – pitao je tata mamu, dok smo tražili slobodno mjesto za parkiranje u prepunom središtu grada.

– Naravno, a kako bismo inače kupili kapute! – odgovorila je mama i provjerila još jednom u torbi čekove.

O čekovima se u našoj kući stalno priča. To su oni papiri kojima odrasli plaćaju na blagajnama trgovina. Kod nas se sve kupuje tim papirićima i stalno priča o nekim minusima. Novce u našoj kući rijetko viđam, iako učitelj kaže da se u trgovinama plaća upravo njima.

(...)

Stigla je maglovita i kišovita večer. U krevetu sam se ipak sjetila mame.

– Jadnica, ostala je i bez čekova i bez novog kaputa.

Prije nego što sam utonula u san, sjetila sam se kako je mami uskoro rođendan. Odlučila sam joj ispeći tortu i nacrtati nekoliko čekova koji će je utješiti dok ponovno ne dobije prave. A kaput? Pokušat ću nagovoriti baku Ljerku da joj ga kupi. Tata ionako stalno govori kako baka Ljerka ima najviše novaca u obitelji. A baka je mamina mama. A mame uvijek kupe što kćerima treba!

Iz ove crtice vidljiva je Paulinina osobnost – ona je prikazana kao lepršava djevojčica koja često misli samo na sebe, no isto tako često pokazuje svoju dobru i plemenitu osobnost.

Ovaj dnevnik svakako je u manjoj mjeri pisan „dječjim riječima“ (dječje naivno razmišljanje, neopterećeno svakodnevnim brigama), nego li je to *Dnevnik malog Perice* i *Dnevnik jedne ljubavi*, o kojem će tek biti riječi. Iako je cijeli dnevnik na dječjoj razini, poneke rečenice i misli složenije su od dječjih razmišljanja. Primjerice, Paulina P. ispravlja gramatičke greške svojih roditelja: „Ne počinji rečenicu s „paaa...“ (Polak, 2023: 23); „Nikoju!“ – odgovorila mi je pravogovorno nepravilno: (Polak, 2023: 25).

Važno je napomenuti kako ovaj roman ima indirektnu autobiografsku podlogu. Naime, poznato je da se kći spisateljice Sanje Polak zove Paulina

Polak, a u romanu *Pobuna Pauline P.* spominje se ime Paulinine majke, odnosno ime autorice – Sanja te imena rodbine. Također, (Težak prema Dragun, 2016: 190) smatra se da je autorica u svoje dnevnik o Paulini P. utkala i dogodovštine koje je doživjela s učenicima kao učiteljica, stoga bi se njeni dnevници mogli čitati kao autobiografski zapisi.

Dnevnik Pauline P., kao i svih ostalih sedam dnevnika iz tog ciklusa, primjereno je za djecu osnovnoškolske dobi. Riječ je o zabavnim tekstovima s čijom se junakinjom i sadržajem suvremena djeca mogu poistovjetiti u mnogočemu.

4.5. Silvija Šesto Stipaničić, Ratko Bjelčić: *Dnevnik jedne ljubavi*

Posljednji dnevnički diskurs koji će biti analiziran jest *Dnevnik jedne ljubavi* Silvije Šesto Stipaničić i Ratka Bjelčić. Silvija Šesto Stipaničić⁶ (Zagreb, 1962.) hrvatska je spisateljica koja piše prozu, poeziju, radiodrame, scenarije za radijske i televizijske emisije. Najviše proze napisala je za djecu i tinejdžere. Smatra se jednom od začetnica „prešućene“ proze u suvremenoj hrvatskoj književnosti (Dragun, 2016: 149) jer problematizira teme o kojima se rijetko razgovara i govori u javnosti, a još rjeđe piše u prozi, teme o kojima je lakše šutjeti. Njezina najvažnija književna djela su *Vanda* (2000), *Debela* (2002), *Bum Tomica* (2002), *Zeomljani* (2002), *Tko je ubio Pašteticu* (2003), *Djevac ili Patnje mladog Petra* (2005), *Ružičasta sanjarica* (2005), *Pa to je ljubav* (2007), *Pričalica* (2007), *Dnevnik jedne ljubavi* (2007); *Bolja polovnjača* (2008), *Leon Napoleon* (2009), *Duboko more ili kako smo sve pobroćkali* (2011), *Tinuninu* (2012), *Služba reklamacija* (2013), *Romea i Julio* (2014), *Zelenkapica* (2015). Suautor Ratko Bjelčić⁷ (Zagreb, 1967.) također je pisac za djecu i mlade, najpoznatiji po kratkim pričama, a njegova se književna djela prevode na nekoliko svjetskih jezika. Najpoznatija su: *Priče o odrastanju* (2001), *Kako da*

⁶ Stipaničić, Šesto, Silvija. *Hrvatsko društvo pisaca*. Pristupljeno: 2.5.2024. <<https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clanstvo/clan/silvija-sesto>>

⁷ Bjelčić Ratko. *Hrvatsko društvo pisaca*. Pristupljeno: 2.5.2024. <<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/ratko-bjelcic>>.

jednoj pčelici? (2004), *Gdje je Vlasta?* (2004), *Ratkodovštine* (2004), *Dnevnik jedne ljubavi* (2007), *Špekec* (2008), *Tajna nestalih cura* (2008), *Heeej!* (2008), *Gorak okus osvete* (2009), *Turbo pametan pas* (2009), *Bez memorije* (2011), *Što radiš danas poslijepodne?* (2011).

Dnevnik jedne ljubavi razlikuje se od ostalih do sada analiziranih dnevničkih diskursa jer se sastoji od dvaju dnevničkih tekstova, a samim time i od dvaju dnevničkih subjekata, dvoje tinejdžera: Ree i Vala. Forma djela jest dnevnička, naracija je oblikovana kronološki po mjesecima, točnije od siječnja do prosinca, no dnevnički zapisi nisu detaljno označeni točnim datumima. Međutim, prebrojavanjem dnevničkih zapisa saznajemo da ih ima tristo šezdeset i pet (od 1. siječnja do 31. prosinca), kao i dana u godini, a također se možemo orijentirati prema događajima koji se spominju u pojedinim mjesecima (Dragun, 2016: 149). Dnevnički subjekti tako u svojim dnevničkim zapisima spominju Valentinovo, Uskrs, prvi dan ljeta, ljetne praznike, prvi dan škole, blagdan Svih svetih, Božić i Novu godinu, prema čemu поближе znamo o kojem je dijelu mjeseca i godine riječ.

Dva dnevnička subjekta jesu trinaestogodišnjaci, Rea i Val, koji pišu naizmjenično – jedan dan Val, drugi dan Rea. Tema romana, kao i motiv za pisanje dnevnika, jest tinejdžerska ljubav Ree i Vala, što o saznajemo i iz naslova. I Rea i Val tipični su adolescenti koji na početku svojih dnevničkih zapisa jasno ističu kako bi voljeli pronaći dečka, odnosno curu.

siječanj

Rea

Kao fol klinka sam. Nisam! Imam već punih dvanaest godina, a uskoro ću i trinaest... Možda me čeka prva ljubav? (Stipančić, Bjelčić, 2007: 7)

Val

Pa Marko neće znati tko mu je poslao poruku i što to sad i ja imam. Eto, napisat ću mu: „Bok, javljam ti se sa svog mobitela. Val!“ Eh, da imam simpatiju, onda bih se ja raspisao. (isto, 7)

Rea

Ona spava na prvom katu, a kako je sve samo ne mršavica, ja se nikad ne naspavam od straha da se Mo ne prizemlji na mene.

Eh, jedva čekam da upoznam nekog i odselim se odavde. (isto, 8)

Val

Na radiju svira pjesma „SMS“. Govori o tome kako on šalje poruku njoj. Ah! (isto, 8)

Uz naglašenu ljubavnu tematiku, ističe se i tema tehnologije i tradicije (Dragun, 2016: 150). Tehnologizirana sadašnjost (mobiteli, računalo, e-mailovi, itd.) zapravo je pokretač radnje. Naime, da Val nasumičnim biranjem brojeva nije poslao poruku Rei, radnja ne bi išla u tome smjeru, stoga Rea i Val mogu biti zahvalni mobitelu, odnosno tehnologiji, što su se upoznali.

Dnevnik jedne ljubavi Dragun (isto: 151) naziva dnevnikom tehnologizirane ljubavi jer, kao što je već navedeno, ljubavna priča započinje jednim SMS-om, a naredna tri mjeseca – od siječnja do travnja, nastavlja se u virtualnom svijetu SMS-ova i interneta. Dnevnički subjekti Rea i Val uživo se upoznaju tek u travnju, no i nakon toga, ipak češće i radije biraju elektroničku komunikaciju, nego razgovor uživo. Razlog tome može biti tinejdžerska nesigurnost pa se lakše „skrivati“ iza ekrana. Iz sljedećih primjera vidljiva je povezanost protagonista s tehnologijom:

Siječanj

Rea

Jučer mi je zacvilio mob javljajući kako je stigla poruka. Pritisnula sam otvaranje i pročitala: „U supermarketu Unio upravo je počela akcijska prodaja svježeg mesa, deterdženata i tjestenine.“ Koje mi gluposti šalju! Taman sam obrisala poruku, mobitel mi je opet zacvilio. „Nije valjda opet?“, pomislila sam otvarajući poruku. „Ja sam Val, imam trinaest godina i ako se želiš upoznati sa mnom, uzvрати mi porukom.“

Kakva je to sad šala... (Stipaničić, Bjelčić, 2007: 10)

Val

Ne mogu vjerovati! Jednostavno, ne mogu! Sjećate li se one moje poruke od prekjucher: „Ja sam Val, imam trinaest godina i ako se želiš upoznati sa mnom, uzvрати mi porukom.“? E, bas mi je na nju uzvraceno! Previše sam uzbuđen da bih dalje pričao. Samo ću vam pročitati što mi je stiglo: „Bok, Val, ja sam Rea, i ja imam trinaest godina.“

Samo da nema dečka.. (isto: 10)

Veljača

Rea

Superiška! Val se pametno sjetio e-maila. Samo, ja kao da i nemam komp. Ustvari, imaju ga moji starci u svojoj sobi, ali meni je pristup uskraćen. Jedino ponekad Mo na njemu može napisati nešto za školu. Ali Vesna ima komp! A i e-mail mi treba. Vesna, frendice moja...

„Javim ti kasnije moj e-mail, može? Bokić...!“, poručila sam Valu. (isto: 23-24)

Val

Jupiii! Imam Reinu adresu! Toliko sam je puta pročitao da je znam napamet. Jedva čekam da joj nešto napišem. Imam komp, ali nemam Internet. Doduše imam ga, ali je komp pod šifrom, u sobi od staraca, a njih nema i nema. Vratit će se tek navečer. Tko će ih dočekati?

Možda se Rea već pita zašto joj ne pišem...? (isto: 25)

U svakom slučaju, takav način komunikacije u ovome se romanu ne kritizira niti ne osuđuje, već se na to gleda kao na nešto normalno, svakodnevno. Iako su ovdje osobe i priča fikcionalni, takve situacije događaju se i u stvarnome životu i to u sve većoj mjeri. Razvitak tehnologije prati sve veći broj njezinih korisnika, što ima svoje pozitivne i negativne strane. Nadalje:

Stručnjaci upozoravaju kako tehnologija dovodi do procesa alijenizacije i dehumanizacije, kako novi naraštaji sve više i više imaju problema u međusobnoj komunikaciji (iako imaju više mogućnosti za njezino ostvarivanje od bilo koga prije), kako uređaji od mladih stvaraju samo pasivne sudionike u procesu komunikacije. (Dragun, 2016: 152)

Treba uzeti i u obzir da je knjiga pisana u vrijeme kada je tehnologija tek uzimala zamah. Tada nisu još bili razvijeni svi putevi komunikacije koji danas postoje, čime ova problematika postaje još aktualnija

Dnevnički zapisi Ree i Vala daju nam uvid u tijek njihove ljubavne priče, a uz glavnu, njihovu, ljubavnu priču opisani su i ljubavni usponi i padovi njihovih prijatelja Vesne i Marka. Njih dvoje je također započelo svoju romansu preko poruka. Ako usporedimo *Dnevnik Pauline P.* i *Dnevnik jedne ljubavi*, uočavamo bitnu razliku – Paulina P. svoje novo računalo koristi samo za igrice, a sve ostalo se događa u stvarnosti među njenim roditeljima, rodbinom i prijateljima. U *Dnevniku jedne ljubavi* je glavna radnja smještene u poruke koje izmjenjuju protagonisti. Dragun (2016: 152) uspoređuje i mikrozaednicu u *Dnevniku jedne ljubavi* i *Dnevniku Pauline P.* Naime, Paulinina najbliže mikrozaednice jesu obitelj i škola te događaji u obitelji i školi pokreću radnju romana, dok se Rea i Val samo usputno, pozadinski daju informacije o obitelji i školi. Njima je u prvom planu ljubav.

Svibanj

Rea

Jutros, u četiri sata i tridesetpet minuta prestalo je kucati srce moje bake. Nakon duge i teške bolesti. Još ne mogu vjerovati da je nema. Djed je to javio nazvavši nas sav u suzama. Prva je saznala Mo. Predala je slušalicu tati. „Idemo k mojima!“, drhtavim glasom rekao je tata nakon što je razgovarao s djedom. Zaboljela me pomisao da više nikada nećemo vidjeti baku. Bake više nema... Ostalo je samo djed. (Stipaničić, 2007: 76)

Kolovoz

Val

Mojoj je mami danas rođendan, kuća nam je bila puna, svi su se zafrkavali, orila se pjesma. Tata se kao i svaki put natankao domaćeg vina kojeg je donio djed i naklopao se kolača koje je donijela baka. Ni ujak nije zaostajao za tatom. „Momci, što ću ja s vama?“, pitala se mama podbočivši dlanove o struk. Bilo je veselo, osim svinjca kojeg sam kasnije pomagao mami pospremiti. (isto: 119)

Dragun (2016: 153) određuje *Dnevnik jedne ljubavi* kao privatni, fikcionalni dnevnik. Dnevnički subjekti zapisuju svoje misli i važne događaje u

svoje dnevnik i dijele ih samo sa sobom. Primarni događaji jesu oni ljubavni, što nam ovjera i naslov, a uz ljubavnu temu, roman danas pomalo evocira i nostalgiju za SMS-ovima, nepoznatim brojevima, praznim bonovima i sličnim tekovinama vremena koje je nepovratno iza nas.

5. ZAKLJUČAK

Dnevnički diskursi česta su pojava u današnjoj književnosti, osobito u književnosti za djecu i mlade. Jedan od razloga za to jest taj što su djeca i mladi i u zbilji česti autori svojih privatnih dnevnika, barem je tako bilo donedavno, u vremenima prije internetske tehnologije. Stoga je pretpostavka da je djeci i mladima privlačno čitati i „tuđe“ dnevnike, s obzirom na to da dnevnik najčešće podrazumijeva subjektivan, intiman odnos prema pripovijedanom. U ovome radu prezentirano je pet dnevničkih diskursa hrvatskih književnika. Obuhvaćena su djela u rasponu od šezdesetak godina, od onih nastalih u prvoj polovici 20. stoljeća do onih s početka 21. stoljeća. Svaki od analiziranih autora na jedinstven način razvija pripovijedanje (humorom, ironijom, dječjim mislima, žargonizmima, dijalozima, unutarnjim monolozima, prezentiranjem problema današnjice, aktualnim temama) u svom više ili manje fikcionalnom dnevniku, a djela se razlikuju i po brojim drugi obilježjima. Teme koje se problematiziraju primjerene su adolescentima, tipičnoj dnevničkoj populaciji (Zlatar, 1998: 95) te obuhvaćaju izravnu kritiku školstvu, prikazuju obitelj očima djeteta, problematiziraju tabu-teme na koje je potrebno upozoriti adolescente, prikazuju različite faze emocionalnog i socijalnog sazrijevanja, aktualna zbivanja u društvu (rat, socijalni problemi), kako se društvo odnosi prema zlostavljanom pojedincu te se prikazuje obiteljski i školski život. Doduše, svaki od romana datiran je bilo potpunom nazivnom i brojevnom datacijom (24. rujna 1935., srijeda 8. svibnja 1935.), bilo djelomičnom nazivnom i brojevnom datacijom (utorak, 27. rujna), ili pak samo označavanjem mjeseca, kao što je to slučaj u *Dnevniku jedne ljubavi* i *Dnevniku Pauline P.* U svakom romanu pripovjedači, odnosno dnevnički subjekti, jesu djeca ili adolescenti koji zapisuju svoje ljubavne, školske i/ili obiteljske probleme. Sličnost je vidljiva i u kompoziciji. Radnja je prilagođena školskom okviru pa je obuhvaćena cijela školska godina ili samo jedno polugodište (*Dnevnik Pauline P.*, *Sedmi be*, *Pokušaj zaboraviti*), ili pak se dnevnik vodio od siječnja do prosinca (*Dnevnik jedne ljubavi*). Obuhvaćeno je duže vremensko razdoblje, osim u *Dnevniku malog Perice* kojemu se radnja odvija u šest dana. Osvrnemo li se na autobiografski ugovor (jedinstvo autora, lika i pripovjedača), jedino se u *Sedmom be* Jože Horvata može uočiti autobiografski ugovor, međutim i to treba uzimati s rezervom jer

nigdje nije napomenuto da je autor ujedno i pripovjedač. U ostalim djelima poklapaju se likovi s pripovjedačem, no autor nije identičan ni liku ni pripovjedaču. U predloženim analizama sagledavali smo jedinstven tematski, narativno-stilski i kompozicijski pristup svakog od autorica i autora. *Sedmi be* Jože Horvata u čvrstoj formi dnevnika (datacije, kronologija) donosi uvid u obrazovanje tridesetih godina prošlog stoljeća, kao i u osobne (prijateljske, obiteljske, školske) odnose mladića, subjekta koji piše. Preko privatnog dnevnika dječaka iz gimnazije daje jasnu kritiku autoritetima (školstvu, Crkvi, odraslim osobama) i prikazuje mišljenje većine tadašnjih đaka, bez pokušaja skrivanja, što je rezultiralo zabranjivanjem njegova objavljivanja. Jedan od razloga zabranjivanja jest svakako predratno stanje u državi, ali i činjenica da je Joža Horvat naglasio kako to djelo ima autobiografsku podlogu. Nasuprot tome, *Dnevnik malog Perice* Vjekoslava Majera prikazuje takoreći idiličan život malograđanske obitelji u Zagrebu, ometene tek netaktičkim postupcima gospodina Fulira i tete Mine. Dnevnik, koji mnogi nazivaju i novelom, ne iznosi ikakvu društvenu kritiku, samo osobni pogled, promatranje glavnog protagonista i autora dnevnika, na vlastiti mikrokozmos. Razlika je i u dobi autora dnevničkoga iskaza. Dnevnički je subjekt u *Sedmom be* srednjoškolac, dok je Perica učenik osnovne škole. To svakako stvara razliku u razmišljanju koju su književnici odlično prikazali. Roman *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana bavi se teškim temama rata i silovanja, ali i vršnjačkog razumijevanja i ljubavi. Sve to odlično je prikazano putem dnevničkih zapisa djevojke i pisama dječaka. Dnevnički i epistolarni zapisi savršeno se nadopunjuju, dajući čitatelju informacije s kojima drugi dnevnički subjekt još nije upoznat, čime se čitatelj osjeća upućeno i nadmoćno. Ni u ovome slučaju autor nije identičan pripovjedaču ni liku, ali je pripovjedač ujedno i lik te se izmjenom dnevničkih zapisa izmjenjuju i pripovjedač i lik, što upućuje na fikcionalni dnevnik. Za razliku od Mire Gavrana, Sanja Polak simulira razigrani dnevnički zapis Pauline P., desetogodišnje djevojčice. U ovome slučaju dnevnički zapisi nisu točno datirani, već samo označeni mjesecima. Pomalo različit od ostalih roman je Silvije Šesto Stipaničić i Ratka Bjelčića *Dnevnik jedne ljubavi* ili „dnevnik tehnologizirane ljubavi“ kao što ga je nazvala Dragun (2016: 151). Roman se bavi tematikom moderne tehnologije, koja je i pokretač događanja. Dnevnik ne iznosi kritiku pretjeranom korištenju tehnologije, već revno i uvjerljivo prikazuje

suvremenu ljubavnu zavrzlamu trinaestogodišnjih protagonista. Odnos autora, pripovjedača i lika identičan je kao i u romanu *Pokušaj zaboraviti* Mire Gavrana. Autor se ne poistovjećuje s pripovjedačima ni likovima (Reom i Valom), ali su likovi i pripovjedači identični.

Svih pet analiziranih dnevničkih romana prikazuju odrastanje, svaki u različitim fazama, no svi u urbanim sredinama. Riječ je o zanimljivim i vrijednim djelima hrvatske književnosti za djecu i mlade, nastalima u različitim fazama njezine pojavnosti (neposredno prije Drugog svjetskog rata, nakon Drugog svjetskog rata, u vrijeme Domovinskog rata te u ranim godinama 21. stoljeća).

6. LITERATURA

Primarna:

1. Horvat. Joža. (1939). (pretisak). *Sedmi be*. Zagreb: Zadržna štamparija.
2. Majer. Vjekoslav. (1994). *Dnevnik malog Perice*. Zagreb: Divič.
3. Gavran. Miro. (1996). *Pokušaj zaboraviti*. Zagreb: Znanje.
4. Polak. Sanja. (2023). *Dnevnik Pauline P*. Zagreb: Mozaik knjiga.
5. Šesto Stipaničić. Silvija. Bjelčić. Ratko. (2007). *Dnevnik jedne ljubavi*. Zagreb: Semafor.

Sekundarna:

1. Crnković, Milan. Težak, Dubravka. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti, od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
2. Crnković. Milan. (1978). *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Dragun, Dragica (2016). *Dnevnička proza u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade*. Zagreb: Matica hrvatska.
4. Flaker, Aleksandar. (1983). *Proza u trapericama*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
5. Hranjec, Stjepan (1998). *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
6. Hranjec, Stjepan S. (2022). *Hrvatska kajkavska dječja književnost. Priručnik za zavičajnu nastavu*. Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu.
7. Hranjec, Stjepan. (1989). *Književno djelo Jože Horvata*. Čakovec: Zrinski.
8. Hranjec, Stjepan. (2009). *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa.
9. Kos – Lajtman, Andrijana. (2010). *Dnevnik kao model autobiografskog diskursa u hrvatskoj dječjoj književnosti // KUTATÁSOK AZ EÖTVÖS JÓZSEF FŐISKOLÁN 2009 EÖTVÖS / Dr. Steinerné dr. Molnár Judit CSc (ur.)*. Baja: Eötvös József College Press, str. 99-119. *Pristupljeno: 29.4.2024.* rad dostupan na: <https://www.bib.irb.hr:8443/434727>.
10. Kos-Lajtman, Andrijana. (2011). *Autobiografski diskurs djetinjstva*. Zagreb: Naklada Ljevak.

11. Primorac, Stjepan. (2004). *Socijalna literatura i individualni talent*. Zagreb: Neretva.
12. proza u trapericama. *Lektire.hr, mrežno izdanje*. <<https://www.lektire.hr/proza-u-trapericama/>> (pristupljeno: 25.4.2024.)
13. Sablić Tomić, Helena. (2002). *Intimno i javno*. Zagreb: Naklada Ljevak.
14. Sablić Tomić, Helena. (2008). *Hrvatska autobiografska proza*. Zagreb: Naklada Ljevak.
15. Težak, Stjepko. (1994). *Žanrovski i komparativni pristup*, u: Vjekoslav Majer. *Dnevnik malog Perice*. Zagreb: Divič.
16. Vrcić-Mataija, S. (2018). *Hrvatski realistički dječji roman: 1991. - 2001*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
17. Zlatar, Andrea. (1998). *Autobiografija u Hrvatskoj*. Zagreb: Matica hrvatska.
18. Zlatar, Andrea. (1998). *Autobiografija u Hrvatskoj: Nacrt povijesti žanra i tipologija narativnih oblika*. Zagreb: Matica hrvatska.

Mrežne stranice

1. Gavran, Miro. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno: 2.5.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/gavran-miro>>.
2. Majer, Vjekoslav. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 29.4.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/majer-vjekoslav>>.
3. proza u trapericama. *Lektire.hr, mrežno izdanje*. <<https://www.lektire.hr/proza-u-trapericama/>> Pristupljeno 25.4.2024.
4. Stipaničić, Šesto, Silvija. *Hrvatsko društvo pisaca*. Pristupljeno: 2.5.2024. <<https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clanstvo/clan/silvija-sesto>>
5. Majer, Vjekoslav. *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024)*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 14.6.2024. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak/11999>>

6. Polak, Sanja. *Društvo hrvatskih književnika*. Pristupljeno: 30.4.2024.
<<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/sanja-polak>>
7. Bjelčić, Ratko. *Hrvatsko društvo pisaca*. Pristupljeno: 2.5.2024.
<<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/ratko-bjelcic>>.

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Moje ime je Ida Matjanec. Rođena sam 22. 02. 2000. u Kotoribi gdje živim i danas. Pohađala sam Drugu gimnaziju u Varaždinu te sam nakon srednjoškolskog četverogodišnjeg obrazovanja radila kao pomoćnica u nastavi djevojčicama s posebnim potrebama u osnovnoj školi i tamo otkrila svoju ljubav prema učiteljskom zanimanju. Tako sam 2019. godine upisala učiteljski studij na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na Odsjeku u Čakovcu. Dobila sam Posebnu dekanovu nagradu za doprinos organizaciji i provedbi projekata *Zadaću napiši, jedinicu izbriši* u kontaktnom obliku tijekom cijele akademske godine 2020./2021. na Odsjeku Čakovcu te sam bila među 10% najuspješnijih studenata u akademskoj godini 2022./2023. Deseti semestar radila sam kao zamjena učiteljice iz engleskog jezika u svojoj matičnoj školi te time sama sebi potvrdila ljubav prema učiteljskom zanimanju.

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mogega rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
